

Weidegang in Nederland anno 2011

Dirk Keuper
Erik van Well
Frits van der Schans

Weidegang in Nederland anno 2011

Ontwikkelingen en verwachtingen

Weidegang in Nederland anno 2011

Ontwikkelingen en verwachtingen

Dirk Keuper

Erik van Well

Frits van der Schans

CLM Onderzoek en Advies BV

Culemborg, september 2011

CLM 768 - 2011

Abstract: Weidegang van melkkoeien in Nederland: een kwantitatieve inventarisatie van de huidige stand van zaken en vooruitblik op toekomstige ontwikkelingen binnen de melkveehouderij. Daarnaast zijn houding en meningen van melkveehouders in kaart gebracht.

Inhoud

Samenvatting

Inhoud

1	Inleiding	1
1.1	Doel van het onderzoek	1
1.2	Verwachtingen	2
1.3	Werkwijze	2
2	Resultaten	3
2.1	Huidige stand van zaken beweiding	3
2.1.1	Wel of niet beweiden?	3
2.1.2	Weidegang en specifieke bedrijfskenmerken	6
2.2	Bedrijfsontwikkelingen, landelijk en regionaal	10
2.2.1	Melkquotum	10
2.2.2	Veestapel	11
2.2.3	Productie per koe	12
2.2.4	Grond en grondgebruik	13
2.3	Melkveebedrijven MET en ZONDER beweiding	16
2.3.1	Bedrijven MET beweiding	16
2.3.2	Bedrijven ZONDER beweiding	19
2.4	Overzicht van overige bedrijfskenmerken	20
2.4.1	Overige kenmerken	20
2.4.2	Melkverwerkers en weidegang	22
2.5	Verwachtingen voor de toekomst	23
2.5.1	Verwachtingen over beweiding	23
2.5.2	Verwachtingen over bedrijfsomvang	24
2.6	Meningen	26
2.7	Houding	28
3	Discussie	33
3.1	Beperkingen en complicaties	33
3.2	Samenhang	34
3.3	Mogelijke trends	34
3.4	Ex post analyses	34
4	Conclusies en aanbevelingen	37
4.1	Conclusies	37
4.2	Aanbevelingen	38
5	Literatuur	41
	Bijlage 1 Onderzoeksmethode	43
	Bijlage 2 Vragenlijst	47

Samenvatting

In Nederland worden melkkoeien in de zomermaanden geweid en 's winters op stal gehouden. Dit wordt in toenemende mate gewaardeerd door de samenleving, men ziet graag koeien in de wei lopen en ziet dit als natuurlijk gedrag van het dier. Daarnaast vindt de samenleving dat de melkkoe met het Nederlandse landschap verbonden is en er een onderdeel van vormt.

Sinds een aantal jaren verandert het patroon van beweiding. Steeds meer melkkoeien staan jaarrond op stal. Enkele redenen voor melkveehouders om de koeien op te stallen zijn het AMS (automatisch melksysteem of melkrobot), kleine huiskavel voor beweiding beschikbaar, groot koppel en een hoge melkproductie per koe (Koe en Wij, 2008). Ook vindt een deel van de melkveehouders dat het economisch aantrekkelijker is om melkkoeien jaarrond op te stallen.

Om de ontwikkelingen rond weidegang te onderzoeken zijn op basis van eerder onderzoek zes verwachtingen rondom weidegang en melkveebedrijven in het algemeen geformuleerd. Doel van dit onderzoek is het om deze zes verwachtingen te toetsen, verdere achtergrondvariabelen van de melkveebedrijven te inventariseren en de houdingen en meningen van melkveehouders in kaart te brengen. Deze drie-deling levert de volgende structuur voor dit onderzoek op:

1. feiten rondom beweiding en melkveebedrijven in Nederland;
2. achtergrondvariabelen van melkveebedrijven voor een duidelijker beeld van de melkveesector en de verwachtingen van melkveehouders voor de toekomst en
3. houding van melkveehouders met betrekking tot weidegang, reacties op stellingen over weidegang en mogelijke trends voor de toekomst.

De belangrijkste uitkomsten van het onderzoek luiden als volgt:

Feiten rondom beweiding en melkveebedrijven in Nederland

De zes verwachtingen rondom weidegang die in de inleiding geformuleerd zijn worden door dit onderzoek bevestigd.

1. De trend naar opstallen zet door. Het percentage melkveehouders dat jaarrond opstalt is verder gestegen.
Het percentage opstallers is binnen zes jaar gestegen van 13% van de melkveehouders naar 19%. Als het om het aantal melkkoeien gaat dat permanent opgesteld staat is de verschuiving nog groter: van 17% in 2005 naar 26% in 2011.
2. Hoe kleiner de huiskavel waar de melkveehouder over beschikt, hoe eerder hij zijn koeien zal opstallen.
Vooral bij een percentage beweidbaar grasland van 20% of minder van het beschikbare areaal kiezen melkveehouders ervoor om de koeien op stal te houden. Toch beweidt nog meer dan de helft van de melkveehouders in deze groep zijn melkkoeien.

3. Maakt de melkveehouder gebruik van een melkrobot, dan stalt hij zijn koeien vaker op dan zonder melkrobot.
In dit onderzoek maakt 13% van de melkveehouders gebruik van een melkrobot. Van deze groep houdt 46% de koeien jaarrond binnen. Van alle deelnemers heeft 19% de melkkoeien jaarrond op stal.
4. Hoe groter de koppel melkkoeien, hoe eerder zal de melkveehouder zijn koeien opstallen.
Ook dit verband kon aangetoond worden. Hoe groter de koppel koeien, hoe groter is het percentage opstallers. De grootste sprong wordt gemaakt als de koppel uit meer dan 110 melkkoeien bestaat. In die categorie houdt 49% van de melkveehouders de melkkoeien op stal.
5. Hoe hoger de productie per koe, hoe eerder de melkveehouder zijn koeien zal opstallen.
Ook de melkgift per koe vertoont een positieve samenhang met jaarrond opstallen. Hoe meer een melkkoe produceert, hoe groter de kans is dat zij jaarrond op stal staat.

In alle hier genoemde situaties laat nog meer dan de helft van de melkveehouders de koeien weiden.

6. De trend naar schaalvergroting zet door. Bedrijven zijn gegroeid in alle opzichten.
Het gemiddelde melkveebedrijf in Nederland is de afgelopen zes jaar in alle opzichten gegroeid. Er zijn meer koeien bij gekomen (+12 melkkoeien), de melkveehouder beschikt over meer grond (+4 ha) en melkquotum (+120.000 kg), en de productie per koe is gestegen, in dit onderzoek met 43 kg ten opzichte van 2005.

Achtergrondvariabelen en toekomstverwachtingen

Verschillen tussen de regio's zijn groot. Niet alleen verschillen de bedrijfskenmerken per regio, maar ook de ontwikkeling hiervan over de afgelopen zes jaar. De regio Noord herbergt gemiddeld de grootste koppels. Een gemiddelde melkveehouder heeft hier 94 koeien. Tegelijk ligt de gemiddelde melkgift per koe in deze regio het laagst, namelijk op ca. 8160 kg tegenover 8308 kg landelijk. De melkveehouders in het noorden konden wel optimaal uitbreiden. Zij waren in staat om de afgelopen zes jaar hun percentage beweidbaar grasland uit te breiden van gemiddeld 77% van het totale grasland naar gemiddeld 79%. Melkveehouders in alle andere regio's leverden hierop in.

De regio West valt op doordat de melkveehouders hier gemiddeld de afgelopen zes jaar een grote sprong gemaakt hebben qua melkquotum. Het gemiddelde quotum steeg in deze regio van 483.000 kg in 2006 naar 625.000 kg in 2011 of anders uitgedrukt: een stijging van 30%.

De regio Oost beweegt in veel opzichten met het gemiddelde van Nederland mee. Het gemiddelde quotum in de regio ligt 20.000 kg onder het landelijk gemiddelde en het aantal melkkoeien ligt ook bijna op het landelijke gemiddelde (80 in Oost en 83 landelijk). Ook de productie per koe is met 8400 kg iets boven gemiddeld. Deze regio heeft het meeste invloed op de gemiddelden omdat hier de meeste melkveehouders (38%) en melkkoeien (34%) zijn.

De zuidelijke regio is het meest gemechaniseerd. Van alle melkveebedrijven in die regio heeft 19% een melkrobot, terwijl het landelijke gemiddelde bij 13% ligt. Daarnaast stallen hier ook de meeste melkveehouders de melkkoeien jaarrond op, 33%. De regio Zuid scoort ook het hoogst op melkgift per koe, namelijk gemiddeld 8640 kg.

Melkveehouders die bezig zijn het bedrijf van de ouders over te nemen hebben gemiddeld vaker de melkkoeien op stal staan, 32% geeft aan op te stallen. Bedrijven die voortgezet worden, verwachten een stevige groei voor de komende vijf jaar. (Het gaat hier om bedrijven die aangaven over vijf jaar nog te weiden, te twijfelen over weidegang of juist niet meer te zullen weiden.) De verschillende groepen bedrijven verwachten een groei van de veestapel tussen de 14% en 25%.

Houding en reacties op stellingen

Aan de melkveehouders zijn zeven stellingen voorgelegd die deels uit eerdere onderzoeken voortkomen. Het valt op dat een groot deel, 68% van de opstallers de koe in de wei essentieel vindt voor een aantrekkelijk landschap. Meer opstallers dan voorheen, 22% in 2011 tegenover 10% in 2008, zijn geneigd om voor één cent meer per liter melk de koeien weer te laten weiden.

Spontane reacties van de melkveehouders tijdens de enquête laten onder andere zien dat de meningen over weidegang en weidepremie verdeeld zijn, zowel tussen beweiders en opstallers als binnen de twee groepen. Verder blijkt dat onder melkveehouders het sterke besef heerst dat een positief imago van de melkveehouderij belangrijk is voor de toekomst van de sector.

Twee mogelijke trends kunnen aan de hand van de reacties van de melkveehouders geïdentificeerd worden. Enkele melkveehouders gaven aan dat de weidegang op hun bedrijven is toegenomen sinds de komst van een AMS. Dit staat recht tegenover de resultaten van dit onderzoek, maar deze melkveehouders gaven aan te beschikken over weideselectiepoorten. Deze maken weidegang voor op de bedrijven makkelijker toepasbaar. Een verdere trend die waargenomen is laat zien dat sommige melkveehouders met een grote koppel, meer dan 110 melkkoeien, ertoe over gaan om een gedeelte van de dieren te laten weiden. Ze kiezen er bijvoorbeeld voor om vanaf 70 of 100 dagen na het afkalven de koeien te laten weiden, of besluiten om één derde van de melkkoeien of alleen de droog staande dieren te laten weiden. Het gaat hier om incidentele waarnemingen waardoor de trends niet statistisch te onderbouwen zijn. Toch zijn deze opmerkingen relevant omdat ze kansen voor weidegang laten zien.

1 Inleiding

Nederland telde in 2010 nog ongeveer 19.800 melkveehouders. Zij hielden in totaal iets minder dan 1,5 miljoen melkkoeien. Sinds 2000 is het aantal melkveebedrijven met ongeveer 10.000 of wel één derde afgenomen. Het aantal melkkoeien is echter ongeveer gelijk gebleven (CBS, 2011).

Melkkoeien worden doorgaans in de zomermaanden geweid en 's winters op stal gehouden. Dieren in de wei worden in toenemende mate gewaardeerd door de samenleving, men ziet de koeien graag buiten lopen. Mensen zien dit als natuurlijk gedrag van het dier. Daarnaast vindt de samenleving dat de melkkoe met het Nederlandse landschap verbonden is en er een onderdeel van vormt.

Sinds een aantal jaren verandert het patroon van beweiding. Enkele redenen voor melkveehouders om de koeien op te stallen zijn het AMS (automatisch melksysteem of melkrobot), kleine huiskavel voor beweiding beschikbaar, groot koppel en een hoge melkproductie per koe (Koe en Wij, 2008). Ook vindt een deel van de melkveehouders dat het economisch aantrekkelijker is om melkkoeien jaarrond op te stallen.

De omstandigheden voor de koe kunnen in de stal beter beheerst worden en zo wordt vaak de productie verhoogd. Maar de meerkosten voor deze verhoging worden alleen in bijzondere gevallen weer terug verdiend (ASG, 2008). Ook voor het milieu zijn de nadelen vaak groter dan de voordelen. Weidegang zorgt voor een minder efficiënt gebruik van stikstof, maar door opstallen wordt de uitstoot van ammoniak verhoogt. Recent vergelijkend onderzoek toont aan dat opstallen een negatief effect heeft op de levensduur van melkkoeien (Burow, Thomsen, Sorensen, 2011).

In 2006 en 2008 is er door CLM Onderzoek & Advies onderzoek gedaan naar weidegang in Nederland in het kader van het project 'Koe en Wij'. Bedrijfskenmerken zoals het aantal melkkoeien en de beschikbare huiskavel voor beweiding werden in kaart gebracht. Ook werd gekeken naar de houding van de melkveehouder en zijn of haar persoonlijke waarden. Het is belangrijk om deze inzichtelijk te maken omdat ze een sterke invloed hebben op de keuzes rondom weidegang.

1.1 Doel van het onderzoek

Naar aanleiding van de huidige maatschappelijke discussie rondom weidegang heeft CLM besloten het eerdere onderzoek voort te zetten. De bedoeling is enerzijds om de situatie rondom weidegang opnieuw in kaart te brengen en anderzijds te kijken naar de mening van de melkveehouder over de maatschappelijke discussie en zijn persoonlijke afwegingen. Wat vinden de melkveehouders van zuivelfabrieken en consumenten die zich over hun bedrijfsbeleid en de sector uitspreken?

In dit rapport worden actuele cijfers vergeleken met resultaten van twee eerdere onderzoeken naar weidegang in 2006 en 2008. Naast het kwantitatieve deel is er een kwalitatief onderzoeksgedeelte. Hier worden meningen van melkveehouders gecategoriseerd, samengevat en beoordeeld. Dit gedeelte is opgenomen om gehoor te geven aan de mening en overtuiging van melkveehouders die tijdens een enquête naar voren komen maar niet door vooraf gedefinieerde vragen vastgehouden worden.

1.2 Verwachtingen

De keuzes die melkveehouders in het verleden maakten bepalen vaak de situatie voor hun bedrijf voor de toekomst en de invloed van de publieke opinie weegt ook mee. Het CLM rapport uit 2006 bracht een trend naar opstallen aan het licht. Het onderzoek uit 2008 wees uit dat deze trend niet doorzette en er sprake was van stabilisering. Op basis van CBS resultaten is er toch een trend naar meer opstallen waarneembaar en daarom wordt in dit onderzoek verwacht dat deze trend doorzet. Dit leidt tot de eerste verwachting van dit onderzoek:

V1. De trend naar opstallen zet door. Het percentage melkveehouders dat melkvee jaarrond opstalt is verder gestegen.

Uit eerder onderzoek blijkt dat de keuze voor wel of geen weidegang samenhangt met vier verschillende factoren, te weten: kleine huiskavel, automatisch melksysteem (melkrobot), grote koppel en hoge productie per koe (Koe & Wei, 2008). Hieruit laten zich de volgende verwachtingen afleiden:

V2: Hoe kleiner het percentage beweidbaar grasland waar de melkveehouder over beschikt, hoe eerder hij zijn koeien zal opstallen.

V3: Maakt de melkveehouder gebruik van een melkrobot, dan stalt hij zijn koeien vaker op dan zonder AMS.

V4: Hoe groter het koppel melkkoeien, hoe eerder de melkveehouder zijn koeien zal opstallen.

V5: Hoe hoger de productie per koe, hoe eerder de melkveehouder zijn koeien zal opstallen.

Gegevens van zowel het CBS als CLM laten zien dat in de melkveesector sprake is van een gestage schaalvergroting. Op basis hiervan laat zich een laatste verwachting formuleren:

V6: De trend naar schaalvergroting zet door. De bedrijven zijn gegroeid in alle opzichten.

Naast het toetsen van de verwachtingen word ook gekeken naar verdere kenmerken en ontwikkelingen van bedrijven en naar het beeld voor de toekomst van de melkveehouders. Dit heeft als doel om een breder perspectief op de melkveehouderij te bieden.

1.3 Werkwijze

Dit onderzoek is uitgevoerd met behulp van een telefonische enquête onder ruim 450 melkveehouders, verspreid over het land. Als uitgangspunt van de enquête werd het CLM-onderzoek uit 2008 gebruikt. Deze enquête is in geringe mate aangepast. Minder relevante vragen zijn geschrapt om de benodigde tijd voor de afname van de enquête in te korten, en enkele nieuwe vragen zijn toegevoegd. De enquête vragen zijn opgenomen in bijlage 2. De uitwerking van de onderzoeksmethode is terug te vinden in bijlage 1.

2 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de verwachtingen uit de inleiding beantwoord. De verdere resultaten van de enquête worden gepresenteerd en vergeleken met de eerdere onderzoeken. Als gegevens tussen haakjes weergegeven worden dan zijn dit de betreffende cijfers uit het onderzoek in 2006.

Paragraaf 2.1 beantwoordt de verwachtingen rond de huidige stand van zaken rondom weidegang. Paragraaf 2.2 bespreekt de bedrijfsontwikkelingen op landelijk en regionaal niveau. In 2.3 worden melkveebedrijven met en zonder beweiding met elkaar vergeleken. Paragraaf 2.4 geeft een overzicht van de overige in dit onderzoek vastgestelde bedrijfskenmerken. Paragraaf 2.5 geeft de toekomstverwachtingen van de melkveehouders weer. In paragraaf 2.6 en 2.7 tenslotte worden de meningen en houding van de melkveehouders geïnventariseerd.

2.1 Huidige stand van zaken beweiding

In deze paragraaf worden verwachtingen 1 t/m 5 onderzocht.

2.1.1 Wel of niet beweiden?

Verwachting 1

De trend naar opstallen zet door. Het percentage melkveehouders dat melkvee jaarrond opstalt is verder gestegen.

Melkveehouders is gevraagd of de melkkoeien vorig weideseizoen (2010) buiten liepen en of dat ook voor het jongvee gold. Ook is gevraagd of de koeien en het jongvee dit jaar (2011) (zullen) weiden.

Van alle ondervraagde melkveehouders geeft 81% zijn melkkoeien weidegang in 2011¹ (was 86%). De overige 19% weidt zijn melkkoeien niet (was 13%), 6% van de geënquêteerden weidt alleen het jongvee (was 2%). Tabel 2.1 geeft een uitgebreider overzicht.

¹ Gegevens over 2011 verkregen aan het begin van het weideseizoen, hierdoor zijn deze minder zeker dan de gegevens van 2010.

Tabel 2.1 Percentages van de bedrijven met beweiding van melkkoeien en/of jongvee.

	Totalen		Gespecificeerd			
	Melkkoe opstallers	Melkkoe beweiders	Geen beweiding	Nee, alleen jongvee	Ja, alleen melkkoeien	Ja, melkkoeien én jongvee
2006	13	86	11,1	2,2	15,1	71,7
2007	12	88	10,8	1,3	13,5	74,2
2010	18	82	13,3	4,3	13,3	69,0
2011¹	19	81	13,0	6,1	13,2	67,7

Kijkt men echter naar de verhouding van de koeien die wel of niet weiden, krijgt men een ander beeld. (voor deze berekening is uitgegaan van de volgende verhouding van melkkoeien per regio (noord: 30%, oost: 34%, Zuid en West 18%; CBS, 2011). Hieruit blijkt dat 74% van de melkkoeien in de zomer van 2011 weidt en 26% permanent op stal staat. In Tabel 2.2 worden de gegevens van de eerdere onderzoeken naast elkaar gezet en vergeleken met gegevens van het CBS (2011).

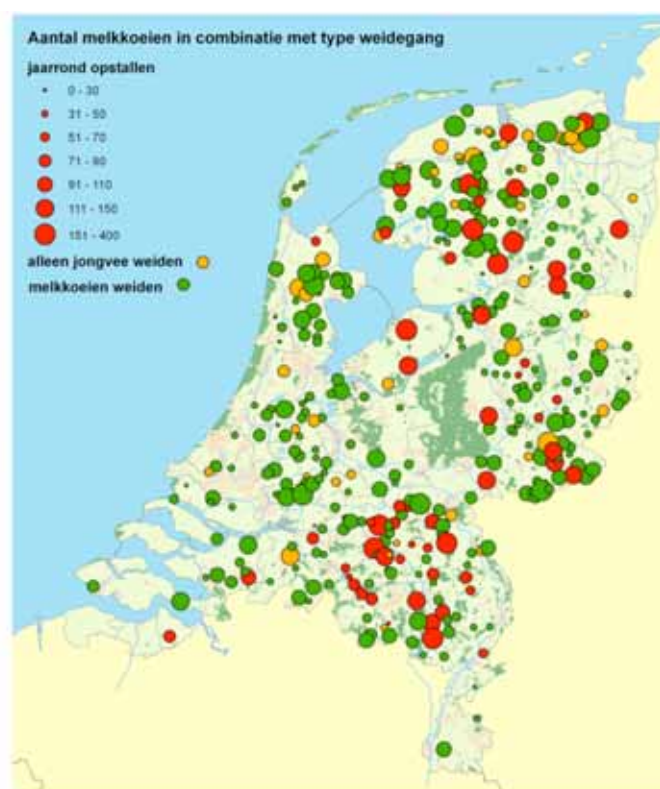
Tabel 2.2 Percentages van de melkkoeien die weiden en opgestald staan.

	Melkkoeien binnen	Melkkoeien buiten	Totaal	Opgestald volgens CBS
2006	16,9	83,1	100%	20%
2007	16,3	83,7	100%	20%
2010	25,2	74,8	100%	26% (cijfer voor 2010;
2011¹	25,8	74,2	100%	meest recent)

In vijf jaar tijd is het aantal melkkoeien dat 's zomers weidt met ongeveer 9% afgenomen. Het aantal bedrijven dat laat weiden is in de zelfde periode met 5% gedaald. De bedrijven die hun melkkoeien laten weiden, laten ze gemiddeld 175 dagen per jaar en 11 uur per dag buiten lopen (was 181 dagen en 11 uur per dag).

Beweiding en regio

De verschillen tussen regio's qua dagen beweiding zijn gering, variërend van 173 tot 179 dagen weidegang. Het gemiddeld aantal uren per dag dat de koeien buiten lopen verschilt echter sterk per regio. In het westen lopen ze met 14 uren het meeste buiten, gevolgd door Noord (12 uren). In Zuid en Oost weiden de melkkoeien met ongeveer 10 uren het kortste.

Type weidegang en aantal koeien per bedrijf

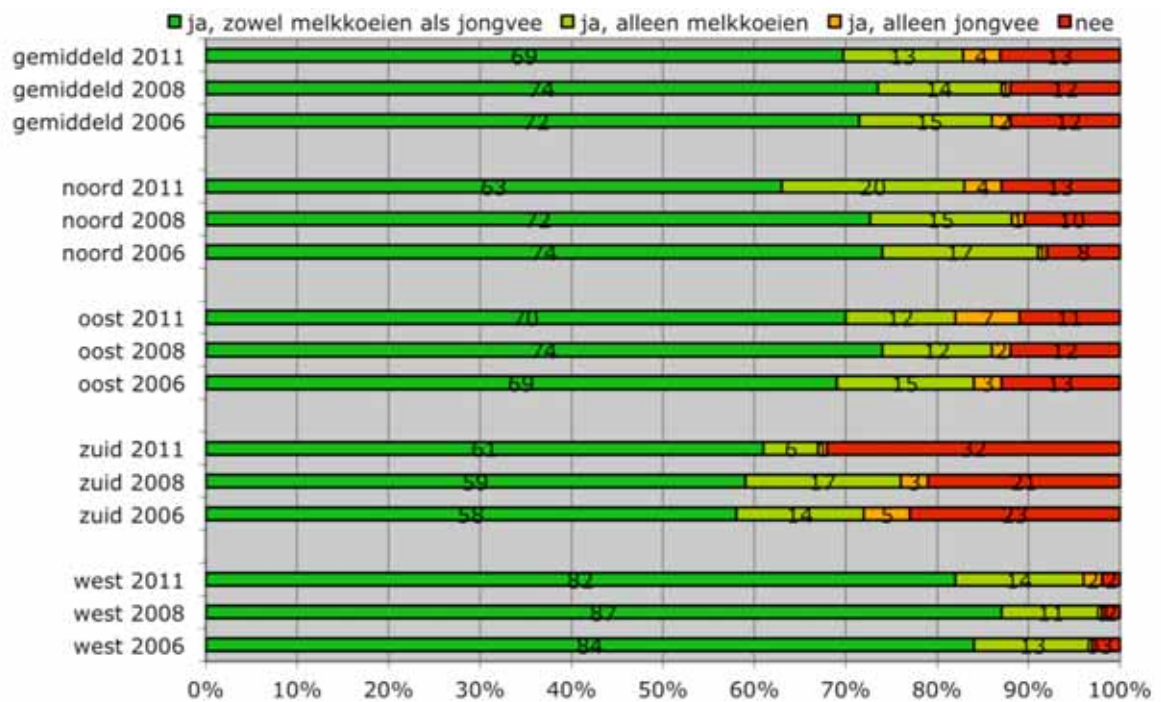
Hier is een eerste kanttekening op zijn plaats: Uit de gesprekken met de melkveehouders komt duidelijk naar voren dat het aantal uren beweiding een managementkeuze is. Het is een afweging hoeveel voer er uit de wei gehaald wordt en hoeveel er bijgevoerd wordt. Het aantal dagen beweiding hangt echter voor het grootste gedeelte van de omstandigheden af. De voorkeur van de melkveehouder ('ik doe ze liefst zo lang mogelijk naar buiten' of 'beweiden geeft alleen maar problemen') en de dieren per beweidbare hectare spelen een rol, maar uiteindelijk zijn de weersomstandigheden bepalend. In het voorjaar moet er genoeg groeien om beweiding mogelijk te maken en in het najaar mag het niet te nat zijn om schade aan het weiland te voorkomen ('dan is mijn weiland zwart'). Het aantal dagen beweiding is dus in mindere mate een indicator voor een ontwikkeling binnen de melkveehouderij dan het aantal uren weidegang per dag.

In het westen worden melkkoeien nagenoeg allemaal geweid. In het zuiden worden melkkoeien relatief vaak permanent op stal gehouden. In het noorden en oosten stijgen de aantallen opstallers, maar de sterkste stijging is in het zuiden.

Tabel 2.3 Beweiding naar verhouding van de bedrijven en de koeien.

Regio	Beweiding in %					
	2006		2007		2010	
	Bedrijven	Koeien	Bedrijven	Koeien	Bedrijven	Koeien
Noord (Drenthe, Groningen, Friesland)	91	88	89	84	83	72
Oost (Flevoland, Overijssel, Gelderland)	84	81	86	82	82	76
Zuid (Brabant, Limburg)	73	69	77	73	67	57
West (Noord & Zuid Holland, Utrecht, Zeeland)	97	95	98	98	96	94
Gemiddeld	86 %	83 %	88 %	84 %	82 %	75 %

De figuur op de volgende pagina geeft een nader beeld met onderverdeling van beweiding naar melkkoeien en/of jongvee.

Figuur 2.1 Melkveebedrijven met beweiding van melkkoeien en/of jongvee.

Verwachting 1 wordt bevestigd. Het percentage opstallers is in vergelijking met eerdere onderzoeken gestegen.

2.1.2 Weidegang en specifieke bedrijfskenmerken

In deze deelparagraaf volgt een uiteenzetting van factoren die samenhangen met de keuze voor opstallen. Deze factoren zijn afkomstig uit eerdere onderzoeken (CLM, 2008).

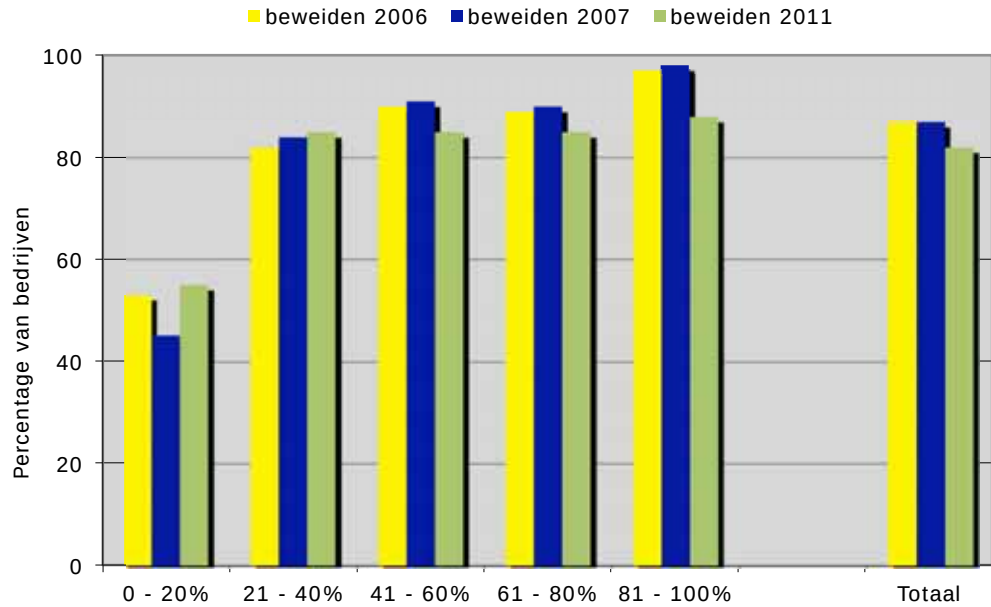
Beweiding en grond

Verwachting 2

Hoe kleiner het percentage beweidbaar grasland waar de melkveehouder over beschikt, hoe eerder hij zijn koeien zal opstallen.

Het percentage beweidbaar grasland is het aantal hectares waarop melkkoeien kunnen weiden gedeeld door het totaal aantal hectares dat een ondernemer tot zijn beschikking heeft (eigendom, pacht en/of huur).

Bij een zeer laag percentage beweidbaar grasland is het percentage ondernemers dat de melkkoeien permanent opstalt hoger dan in de andere categorieën. De twee groepen, beweiders en opstallers, verschillen significant van elkaar als het erom gaat over hoeveel van hun weiland beschikbaar is voor beweiding. Opstallers kunnen gemiddeld 58% van hun grasland beweiden, beweiders 70%. In grafiek 2 is te zien dat vooral melkveehouders met een bijzonder weinig beweidbaar grasland (nul tot 20%) vaker dan de andere groepen kiezen voor jaarrond opstallen.

Figuur 2 Beweidbaar grasland (percentage van totaal areaal) en het weiden van melkkoeien.

Verwachting 2 wordt door de gegevens bevestigd. Opstallers beschikken percentueel over minder beweidbaar grasland dan beweiders.

Beweiding en melkrobot

Verwachting 3

Maakt de melkveehouder gebruik van een melkrobot, dan stalt hij zijn koeien vaker op dan zonder AMS.

In de eindmeting maakt 13% van de melkveehouders gebruik van een melkrobot (was 5,2%). Het hebben van een melkrobot gaat vaker dan gemiddeld samen met permanent opstallen. Zo heeft 34% van de opstallers een melkrobot. Van de beweiders gebruikt 9% een AMS. Beide groepen verschillen significant van elkaar. Van de melkrobot-gebruikers stalt 46% op, van de melkveehouders zonder AMS stalt 14% op. Ook dit is een significant verschil.

Melkwinning met en zonder AMS

Tabel 2.4 Melkveehouders opgesplitst naar wel of niet beweiden en melken met of zonder melkrobot.

	Opstallen	Beweiden	Totaal
Met AMS	6%	7%	13%
Zonder AMS	12%	75%	87%
Totaal	18%	82%	100%

Verwachting 3 wordt door de gegevens bevestigd. Als de melkveehouder gebruik maakt van een AMS, dan staan de koeien vaker op stal.

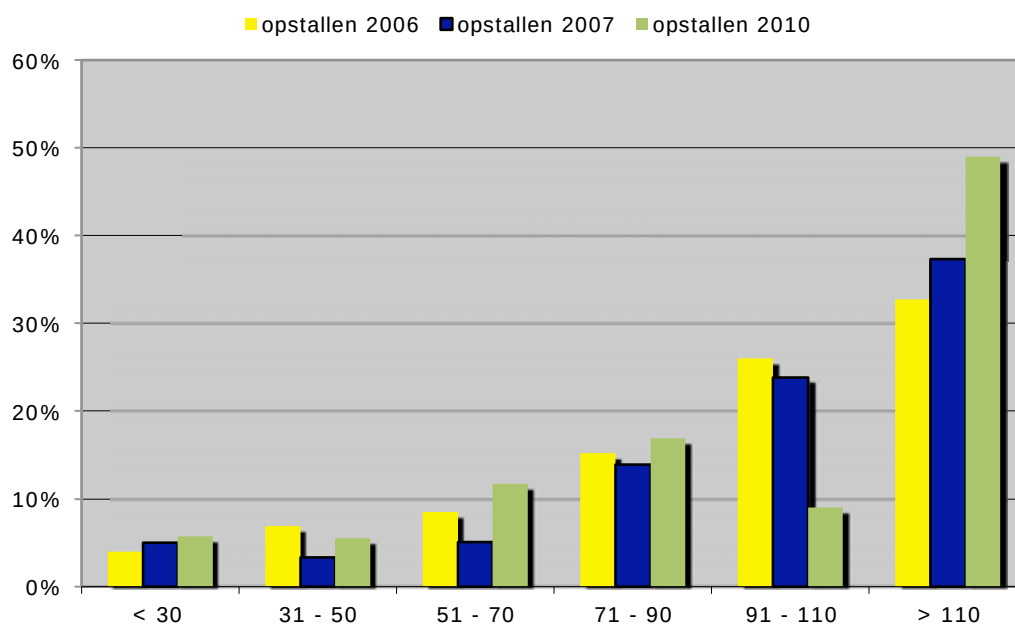
Beweiding en koppelgrootte

Verwachting 4

Hoe groter het koppel melkkoeien, hoe eerder de melkveehouder zijn koeien zal opstallen.

Het gemiddelde aantal melkkoeien per bedrijf in de hele steekproef is 83. Als we onderscheid maken tussen de 'beweiders' en 'niet-beweiders' dan zien we dat beweiders gemiddeld 75 melkkoeien op hun bedrijf hebben (was 71) en niet-beweiders 117 melkkoeien (was 100). Er is een relatie tussen koppelgrootte en de keuze voor beweiding dan wel permanent opstallen, zie figuur 3. Het verband is significant.

Bij een koppelgrootte van meer dan 110 melkkoeien wordt door 49% van de ondernemers niet meer geweid (gemiddelde van alle bedrijven in de steekproef is 19%). Bij een koppelgrootte van minder dan 70 melkkoeien wordt relatief vaker beweiding toegepast: slechts ruim 9% van deze ondernemers heeft de koeien permanent op stal (was 4%).

Figuur 3 Melkveebedrijven ingedeeld naar omvang veestapel en permanent opstallen (% van de bedrijven).

13% van de melkveehouders heeft tussen de 91 en 110 melkkoeien. Uit deze categorie laat een groter percentage veehouders de koeien weiden dan uit de naastgelegen categorieën. Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat men bij dit aantal melkkoeien te veel is voor één melkrobot en een tweede niet rendeert. Bij een handmatig melksysteem wordt beweiding vaker toegepast, zie verwachting drie.

Verwachting 4 wordt bevestigd. Hoe groter een koppel, hoe waarschijnlijker het is dat de koeien opgesteld worden.

Beweiding en melkproductie per koe

Verwachting 5

Hoe hoger de productie per koe, hoe eerder de melkveehouder zijn koeien zal opstallen.

Voor de volgende berekening zijn bedrijven met een productie per koe beneden 5.000 kg per jaar buiten beschouwing gelaten. Deze categorie bedrijven wijkt erg af van het gemiddelde en vertroebelt daardoor mogelijk het totale beeld. De gemiddelde melkproductie per koe in de steekproef is 8.308 kg per jaar. Bedrijven waar de koeien op stal staan hebben gemiddeld een hoger quotum en een hogere productie per koe. De beweidede melkveehouders hebben gemiddeld 621.788 kg quotum en een productie van 8.120 kg per koe, de opstallende veehouders 1.025.390 kg quotum en een productie van 8.677 kg per koe. De spreiding qua productie per koe is tussen de beweiders bijzonder groot. Zowel de laagste alsook de hoogste productie per koe is gemeten op bedrijven die beweiden (5.000 kg en 11.260 kg). Deze gemiddelden verschillen significant van elkaar.

Figuur 4 Melkveebedrijven met beweiding, gerelateerd aan melkproductie van melkkoeien (kg/koe).

Het valt op dat de binnen de hoogste productieklasse het opstallen is afgenomen ten opzichte van de eerdere metingen. In de laagste productieklasse blijven de verhoudingen nagenoeg gelijk. Binnen de middelste twee klassen neemt het percentage opstallers geleidelijk toe.

Verwachting 5 wordt bevestigd. Opstallers hebben gemiddeld een hogere productie per koe dan beweiders.

2.2 Bedrijfsontwikkelingen, landelijk en regionaal

Verwachting 6
De trend naar schaalvergroting zet door. De bedrijven zijn gegroeid in alle opzichten.

De schaal van productie valt af te lezen aan verschillende bedrijfskenmerken: allereerst de totale melkproductie per bedrijf (het quotum). Daarnaast kan men naar het aantal melkkoeien kijken, de productie per koe en het grondoppervlak waar een ondernemer over beschikt om schaalvergroting vast te stellen.

2.2.1 Melkquotum

De melkveehouders is gevraagd naar de omvang van het eigen melkquotum, inclusief het quotum dat wordt geleased.

Tabel 2.5 Indeling in quotum klassen van melkveebedrijven in de nulmeting en de eindmeting en volgens het Productschap Zuivel (2011) in %.

Melkquotum	2006 (%)	2008 (%)	2011(%)	PZ 2010 (%)
< 1 ton	8	0	0	3
1 – 2 ton	3	3	3	7
2 – 3 ton	10	8	7	8
3 – 5 ton	29	31	24	22
5 – 8 ton	37	41	37	35
> 8 ton	13	17	28	24
Totaal	100	100	100	100

Het gemiddelde melkquotum van de respondenten is 695.629 kg (was 575.801 kg in 2006), met een laagste waarde van 67.000 kg en een hoogste van 4 miljoen kg. Door de selectie van bedrijven voor dit onderzoek (alleen bedrijven van 25 of meer melkkoeien) laat de verdeling wat meer grote bedrijven zien dan de jaarlijkse gegevens van het Productschap Zuivel (2011), zie tabel 2.5.

De verdeling van het totale melkquotum in Nederland over de vier regio's laat zien dat het Nederlandse melkquotum vooral in het oosten wordt vol gemolken. Daar zijn ook relatief gezien de meeste melkveebedrijven gevestigd.

Tabel 2.6 Gemiddelde melkquotum per bedrijf in de verschillende regio's.

Gem. melkquotum per bedrijf (kg)	Noord	Oost	Zuid	West
- 2006	608.392	581.710	624.248	482.763
- 2008	626.737	603.323	639.458	514.603
- 2011	754.945	677.831	711.811	625.473

Het gemiddelde melkquotum per bedrijf varieert sterk tussen de regio's. Vooral in het noorden en oosten zijn veel bedrijven met een hoog quotum. Daarnaast valt op dat vooral de bedrijven in het westen en noorden een grote sprong hebben gemaakt qua quotumklasse over de afgelopen zes jaar.

Tabel 2.7 Indeling van melkveebedrijven in quotumklassen in de verschillende regio's (%) (tussen haakjes de waarden uit 2006).

Quotum	Noord	Oost	Zuid	West	Landelijk
< 3 ton	10 (14)	11 (14)	10 (6)	15 (21)	12 (14)
3 – 4 ton	9 (11)	12 (11)	7 (15)	5 (15)	9 (13)
4 – 5 ton	11 (18)	13 (19)	19 (9)	21 (30)	16 (19)
5 – 6 ton	13 (17)	16 (18)	14 (22)	22 (14)	16 (17)
6 – 7 ton	10 (13)	10 (12)	20 (20)	8 (8)	12 (13)
> 7 ton	47 (28)	38 (26)	30 (28)	30 (13)	36 (24)

2.2.2 Veestapel

Het gemiddelde aantal melkkoeien per bedrijf is 83 (was 75 in 2008 en 71 in 2006). Dat is iets hoger dan uit de meeste recente cijfers van CBS blijkt. Dit is mogelijk veroorzaakt doordat zeer kleine melkveebedrijven zijn uitgesloten van dit onderzoek. Overigens blijkt uit CBS-cijfers dat het aantal melkkoeien per bedrijf de laatste decennia sterk is toegenomen. Deze toename verschilt echter per regio, zie tabel 2.9.

Tabel 2.8 Aantal melkkoeien op (sterk) gespecialiseerde melkveebedrijven.

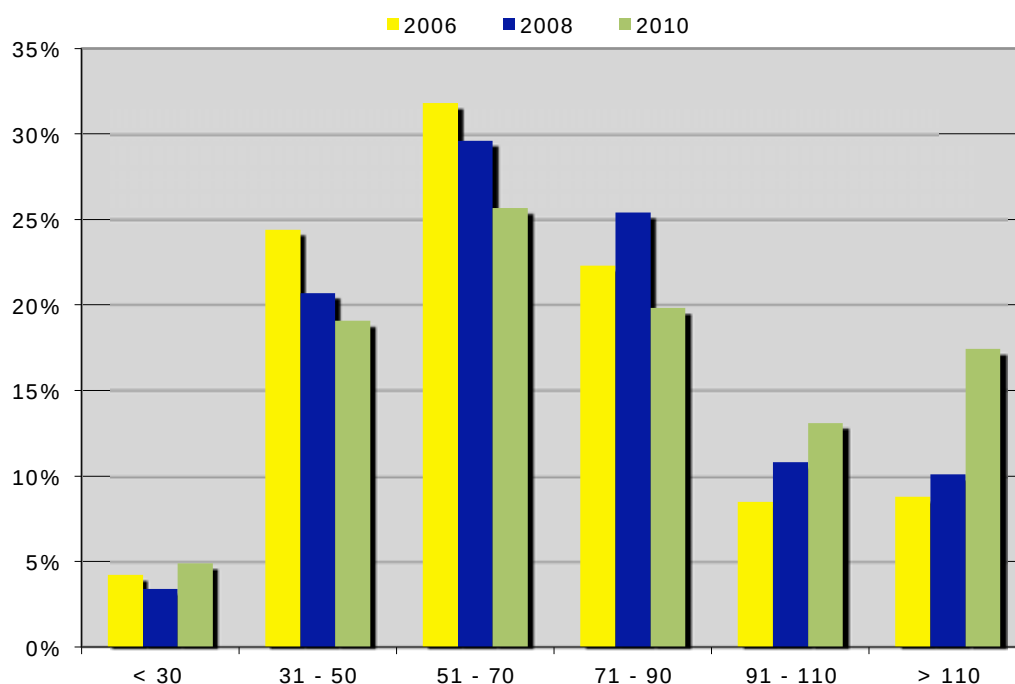
	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2006	2008	2010
CBS	24	35	41	40	46	51	61	71	75
CLM							71	75	83

Bron: Land- en tuinbouw cijfers 2011, CBS

Tabel 2.9 Melkkoeien per bedrijf per regio.

Jaar	Noord	Oost	Zuid	West	Landelijk
2006	76	71	74	61	71
2008	80	74	77	67	75
2011	94	80	81	75	83

In dit onderzoek heeft nog slechts 5% (was 5%) van de ondervraagde melkvee-houders minder dan 30 melkkoeien². Daar staat tegenover dat 17% (was 9%) van de melkveehouders meer dan 110 melkkoeien heeft.

Figuur 5 Verdeling van het aantal melkkoeien per bedrijf.

Net als bij het melkquotum zijn er bij het aantal melkkoeien per bedrijf verschillen tussen de regio's waarneembaar. In het westen heeft 55% (was 73%) van de bedrijven minder dan 70 melkkoeien. In het zuiden is dat 53% (was 52%), in het noorden 37% (was 56%) en in het oosten heeft 54% (was 62%) van de bedrijven minder dan 70 melkkoeien. Vooral in het noorden zijn relatief veel grote melkvee-bedrijven, 39% van de bedrijven heeft hier meer dan 90 melkkoeien.

2.2.3 Productie per koe

De melkproductie per koe van de geënquêteerde melkveehouders is gemiddeld 8.308 kg per jaar (was in 2006 8.265 kg) per jaar. Uit de jaarstatistiek van het NRS (1 september 2009 – 31 augustus 2010) blijkt een gemiddelde productie van 8.344 kg per jaar. Deze resultaten passen goed bij elkaar.

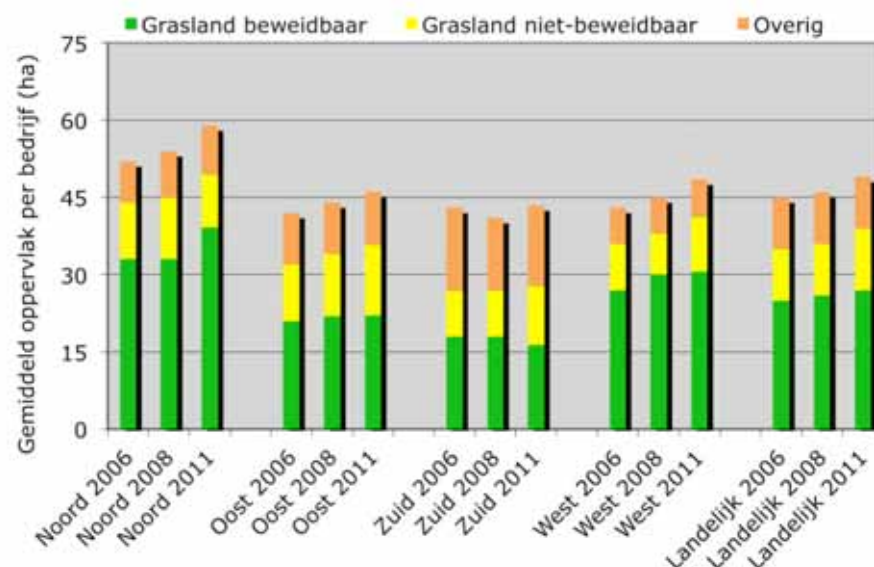
Op regionaal niveau vertoont de productie per koe opmerkelijke verschillen. In dit onderzoek leveren melkkoeien uit regio Noord gemiddeld 8.160 kg en dat ligt duidelijk onder het landelijk gemiddelde. In regio Zuid ligt de productie per koe het hoogst, namelijk bij 8.450 kg. In regio's Oost en West liggen deze getallen rond het gemiddelde (8.330 kg en 8.320 kg). Ook voor deze berekening zijn bedrijven met een productie per koe van minder dan 5.000 kg buiten beschouwing gelaten.

² Het betreft hier een vertekend beeld t.o.v. de werkelijke percentages. In de steekproef zijn bedrijven met minder dan 25 melkkoeien buiten beschouwing gelaten.

2.2.4 Grond en grondgebruik

Aan melkveehouders is gevraagd hoeveel grond ze in gebruik hebben. Daarnaast is gevraagd hoeveel hectares hiervan grasland is en hoeveel van dat grasland door de melkkoeien beweid kan worden.

De gemiddelde hoeveelheid grond in eigendom, pacht en/of huur is 49 hectare (was 45 ha) per bedrijf, waarvan gemiddeld 39 hectare (was 35 ha) grasland. Gemiddeld is 27 hectare beweidbaar grasland³ (was 25 ha) en dat is 55% van de totale bedrijfsoppervlakte (was 55%) of 70% van het totale grasland (was 73%). Deze gegevens worden getoond in figuur 6 en tabel 2.10.

Figuur 6 Oppervlakte (beweidbaar) grasland en overige gronden in de verschillende regio's.

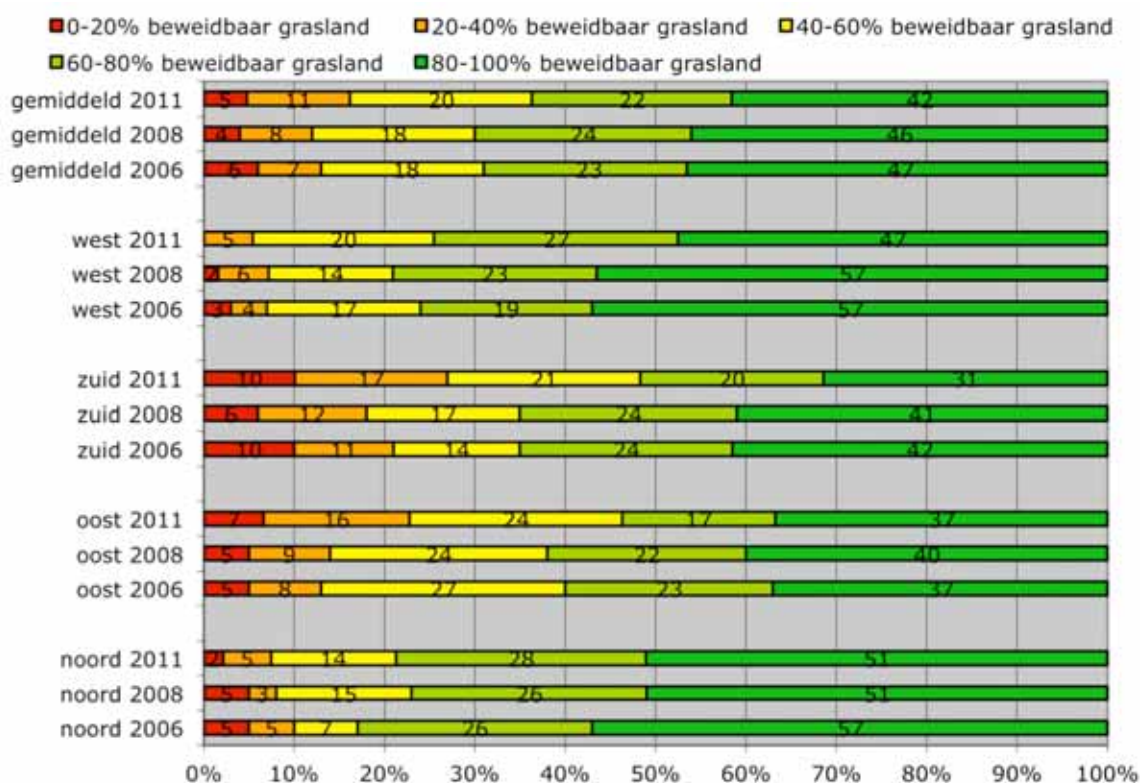
Tabel 2.10 Bedrijfsoppervlakte totaal en grasland in de verschillende regio's (tussen haakjes de waarden uit 2006).

Regio	Gemiddeld areaal (ha)	Gemiddeld grasland (ha)	Gemiddeld beweidbaar grasland (ha)	Beweidbaar grasland, % van totaal areaal	Beweidbaar grasland, % van totaal grasland
Noord	59 (52)	50 (44)	39 (33)	66 (63)	79 (77)
Oost	46 (42)	36 (32)	22 (21)	48 (50)	62 (68)
Zuid	43 (43)	28 (27)	16 (18)	38 (42)	59 (67)
West	48 (43)	41 (36)	31 (27)	63 (63)	74 (79)
Landelijk	49 (45)	39 (35)	27 (25)	55 (55)	70 (73)

Opvallend zijn de verschillen per regio wat betreft het beweidbare grasland als percentage van het totale areaal. Vooral in het zuiden, maar ook in het oosten is het areaal beweidbaar grasland lager dan gemiddeld, en in regio West en Noord is het percentage beweidbaar grasland relatief hoog. Dit is waarschijnlijk te verklaren door verschillen in landgebruik. Zo worden in het zuiden en oosten relatief meer

³ Beweidbaar grasland: grasland waar (naar de mening van de melkveehouder) de melkkoeien kunnen weiden.

voedergewassen zoals snijmaïs verbouwd. Daarnaast kan het grondsoort de keuzes van de melkveehouder sterk beperken, bijvoorbeeld als het bedrijf zich in een veenweidegebied bevindt. Ook is te zien dat bedrijven in alle regio's gemiddeld over meer grasland beschikken maar alleen in de regio Noord heeft dit tot een hoger percentage beweidbaar grasland geleid, de andere regio's zijn er qua aandeel beweidbaar grasland op achteruit gegaan.

Figuur 7 Percentage grasland dat beweidbaar is (% bedrijven).

Melkvee en beschikbare grond

Uit de resultaten blijkt een landelijk gemiddelde van 1,8 melkkoeien per ha bedrijfsooppervlakte (was 1,6). Als we kijken naar het beweidbaar grasland, dan is het gemiddelde 4,8 melkkoeien per hectare (was 2,9). De verschillen per regio, vooral tussen regio Zuid en West, zijn aanzienlijk. In Zuid zijn er gemiddeld 7,6 melkkoeien per ha beweidbaar grasland, terwijl er in West gemiddeld 2,7 zijn.

Tabel 2.11 Gemiddelde intensiteit op basis van het totale areaal en het areaal beweidbaar grasland (koe/ha) 2011 en 2006 voor alle melkveehouders.

Regio	2011		2006	
	Intensiteit totaal areaal (koe/ha)	Intensiteit beweidbaar grasland (koe/ha)	Intensiteit totaal areaal (koe/ha)	Intensiteit beweidbaar grasland (koe/ha)
Noord	1,6	3,8	1,5	2,3
Oost	1,8	5,2	1,7	3,4
Zuid	2,1	7,6	1,7	4,2
West	1,6	2,7	1,3	2,3
Landelijk	1,8	4,8	1,5	2,9

Ook hier valt af te lezen dat de zuidelijke melkveehouders met een relatief ongunstige verkaveling te maken hebben. Daarnaast blijkt uit de onderzoeksgegevens dat een groeiend aantal melkveehouders met een nieuwe stal de koeien een soort uitloop geeft van bv één hectare voor 100 melkkoeien. Deze gegevens hebben ook hun weerslag in de bovengenoemde statistieken. In dit onderzoek liggen vier melkveehouders boven de 50 melkkoeien per hectare beweidbaar grasland en in totaal 17 melkveehouders boven de 15 melkkoeien per hectare beweidbaar grasland. In deze gevallen is eerder sprake van uitloop dan weidegang.

Uit de onderstaande tabel blijkt dat opstallers in de regio Noord over meer beweidbaar huiskavel per melkkoe beschikken dan beweiders. Dit gegeven heeft dus blijkbaar geen invloed op de keuzes rondom wel of niet opstallen voor de melkveehouders in het Noorden, zoals de cijfers voor de andere regio's doen vermoeden.

Tabel 2.12 Gemiddeld aantal melkkoeien per hectare op basis van het totale areaal en het areaal beweidbaar grasland, opstallers met beweiders vergeleken per regio.

Regio	Koeien/ha	Beweiders		Opstallers	
		Koeien/ha beweidbaar grasland	Koeien/ha	Koeien/ha beweidbaar grasland	
Noord	1,6	3,8	1,7	3,0	
Oost	1,8	3,8	1,9	11,4	
Zuid	1,9	5,7	2,4	11,8	
West	1,6	2,5	1,7	6,2	
Landelijk	1,7	3,8	2,1	9,8	

De resultaten onderstrepen verwachting 6. Het gemiddelde bedrijf is gegroeid in alle opzichten. Het valt op dat vooral de toename van beschikbare grond achter blijft waardoor de bestaande grond intensiever gebruikt wordt.

Samenvattend bedrijfskenmerken en regio's

Verschillen tussen de regio's zijn groot. Niet alleen verschillen de bedrijfskenmerken per regio, maar ook de ontwikkeling hiervan over de afgelopen zes jaar. De regio Noord herbergt gemiddeld de grootste koppels. Een gemiddelde melkveehouder heeft hier 94 koeien. Tegelijk ligt de gemiddelde melkgift per koe in deze regio het laagst, namelijk op ca. 8.160 kg tegenover 8.308 kg landelijk. De melkveehouders in het noorden konden wel optimaal uitbreiden. Zij waren in staat om de afgelopen zes jaar hun percentage beweidbaar grasland uit te breiden van gemiddeld 77% van het totale grasland naar gemiddeld 79%. Melkveehouders in alle andere regio's leverden hierop in.

De regio West valt op doordat de melkveehouders hier gemiddeld de afgelopen zes jaar een grote sprong gemaakt hebben qua melkquotum. Het gemiddelde quotum steeg in deze regio van 483.000 kg in 2006 naar 625.000 kg in 2011 of anders uitgedrukt: een stijging van 30%.

De regio Oost beweegt in veel opzichten met het gemiddelde van Nederland mee. Het gemiddelde quotum in de regio ligt 20.000 kg onder het landelijk gemiddelde en het aantal melkkoeien ligt ook bijna op het landelijke gemiddelde (80 in Oost en 83 landelijk). Ook de productie per koe is met 8400 kg iets boven gemiddeld. Deze regio heeft het meeste invloed op de gemiddelden omdat hier de meeste melkveehouders (38%) en melkkoeien (34%) zijn.

De melkveehouders in de zuidelijke regio zijn het meest gemechaniseerd. Van alle melkveebedrijven in die regio heeft 19% een melkrobot, terwijl het landelijk gemiddelde bij 13% ligt. Daarnaast stallen hier ook de meeste melkveehouders de melkkoeien jaarrond op, 33%. De regio Zuid scoort ook het hoogst op melkgift per koe, namelijk gemiddeld 8.640 kg. Schematisch en enigszins gechargeerd zijn de gemiddelde bedrijven als volgt in te delen:

	Veel beweidbaar grasland	Weinig beweidbaar grasland
Veel melkquotum	Noord	Zuid
Weinig melkquotum	West	Oost ⁴

2.3 Melkveebedrijven MET en ZONDER beweiding

2.3.1 Bedrijven MET beweiding

Resultaten in deze paragraaf zijn gebaseerd op antwoorden van melkveehouders die in de zomer van 2010 hun melkkoeien weidden.

Beweidingsduur

Het aantal dagen dat melkkoeien weiden varieert sterk en bedraagt gemiddeld 175 (was 176). Een gering percentage (2%) weidt minder dan 100 dagen. Enkele bedrijven weiden uitzonderlijk lang, meer dan 250 dagen. Daarnaast weidt bijna één op vijf melkveehouders zijn koeien tussen de 200 en 250 dagen per jaar, zie tabel 2.13. Ook dit is behoorlijk lang en doet vermoeden dat (een deel van de) melkveehouders mogelijk de beweiding van het jongvee in hun beantwoording hebben meegenomen.

Tabel 2.13 Beweidingsduur van melkveebedrijven met beweiding (dagen per jaar) (in %).

Dagen weiden	2006	2007	2010
0 - 100 dagen	4	5	2
101 - 150 dagen	22	15	18
151 - 200 dagen	61	65	56
200 - 250 dagen	12	15	23
Meer dan 250 dagen	1	1	1
Totaal	100	100	100

Op het grootste deel van de bedrijven met beweiding lopen de melkkoeien 6 tot 10 uur in de wei. Op een zeer klein deel van de bedrijven (1%) krijgen de melkkoeien 5 uur of minder weidegang, zie tabel 2.14. Het gestegen aantal uren beweiding doet vermoeden dat melkveehouders op de vraag hoe lang de koeien per dag weiden, zich gebaseerd hebben op de situatie in het midden van de beweidingsperiode. Vooral aan het einde van de periode weiden de koeien vaak minder uren op een dag. Het kan er echter ook op wijzen dat melkveehouders die minder weiden zijn overgegaan op opstallen en dat zodoende de genen die meer weidegang toepassen

⁴ De melkveebedrijven in (Zuidelijk) Flevoland lijken qua structuur meer op de bedrijven in regio Noord.

'overgebleven' zijn. Dit laatste gegeven wordt niet bevestigd door de gegevens van de eerdere onderzoeken. De boeren die in deze onderzoeken aangaven over weidegang te twijfelen of te willen stoppen met beweiden lieten de melkkoeien gemiddeld evenveel dagen buiten lopen en gemiddeld één uur minder op een dag.

Tabel 2.14 Beweidingsduur van melkveebedrijven met beweiding (uren per dag).

Uren weiden	2006	2007	2010
0 - 5 uren	5	5	1
6 - 10 uren	58	62	53
11 - 15 uren	8	10	20
16 - 20 uren	18	17	24
> 20 uren	11	7	2
Totaal	100	100	100

Er zijn verschillen tussen de regio's in beweidingsduur en dan vooral bij het aantal uren beweiding per dag. Het aantal dagen per jaar is vrijwel gelijk in de vier regio's. Gemiddeld weiden de melkkoeien 11 uur per dag (was ook 11 uur). In regio West ligt dit met 14 uur per dag (was 13,5 uur) veel hoger, in regio Zuid met 9,8 uur veel lager. De verschillen in aantal uren weidegang per jaar zijn groot. Koeien die weiden lopen in regio Oost en Zuid respectievelijk 31% en 25% minder in de wei dan in regio West. In tabel 2.15 is te zien dat de weidegang in uren per jaar de afgelopen jaren steeds verder afneemt, tussen 2006 en 2010 daalde dit cijfer met 7%.

Tabel 2.15 Beweidingsduur van melkveebedrijven met beweiding (dagen/jaar en uren/dag) per regio.

Regio	Gemiddeld dagen beweiding			Gemiddeld uren beweiding			Uren beweiding per koe per jaar		
	2006	2007	2010	2006	2007	2010	2006	2007	2010
Noord	177	184	179	12,5	12,3	11,7	2274	2309	2102
Oost	176	180	173	10,6	9,8	9,8	1924	1789	1694
Zuid	172	177	178	9,4	8,6	10,3	1687	1587	1850
West	178	184	174	15,2	13,5	14,1	2720	2522	2454
Gem.	176	181	175	12,0	11,1	11,2	2114	2063	1974

Belang van weidegang

De overgrote meerderheid van de ondernemers geeft aan dat zij beweiding belangrijk vindt, namelijk 87% (was 85% in 2006). Onder beweidende is dat 99% (was 93%). Opvallend is dat 46% van de ondernemers die hun koeien permanent opstallen beweiding belangrijk vindt (was 44%).

Er worden verschillende redenen genoemd voor het belang van weidegang (meerdere antwoorden waren mogelijk, afgezet tegen de uitslagen van 2006):

- Gezondheid melkkoeien (48%, was 60%).
- Welzijn melkkoeien (35%, was 34%).
- Gemak en minder arbeid (25%, was 7%).
- Landschap & mooi gezicht (24%, was 5%).
- Imago (23%, was 31%).
- Koe hoort in de wei (15%, was 3%).
- Lagere kosten (14%, was 13%).
- Plezier en arbeidsvreugde (6%, was 14%).
- Betere benutting gras (3%, was 2%).
- Kwaliteit melk (2%, was 3%).

En nog meer dan 100 andere redenen, waaronder: beweging voor de dieren (1%), oude stal, schone koeien en traditie.

Bij melkveehouders staan de koeien centraal. Gezondheid en welzijn voor de dieren zijn de belangrijkste redenen om te laten weiden. Het gaat vooral om gezondheid van de klauwen en beter beenwerk door het liggen in de wei. ('Er is geen betere mat dan de grasmatten') De bedrijfsvoering speelt ook een belangrijke rol ('Laat ze het voer maar lekker zelf ophalen'). Het valt op dat persoonlijke voorkeuren en de mening van de burger (imago) ook meewegen bij het besluit om te laten weiden.

Veranderingen ten opzichte van 2006

Het overgrote deel van de melkveehouders dat zijn koeien weidt, geeft aan dat ten opzichte van 5 jaar geleden de koeien even veel weiden als nu (76% was 74%). Op 5% van de bedrijven is de beweiding toegenomen (was 7%).

Hier staat tegenover dat 19% van de melkveehouders aangeeft dat beweiding de afgelopen 5 jaar is teruggelopen. Dit percentage is gelijk aan dat in de nulmeting.

Als belangrijkste redenen worden opgegeven:

- Optimalisatie voeding (21 keer).
- Optimalisatie graslandgebruik (8 keer).
- Weersomstandigheden (8 keer).
- Kost teveel arbeid (6 keer).
- Huiskavel te klein (5 keer).
- Mestbeleid (5 keer).
- Melkrobot aangeschaft (3 keer).
- Koppel is te groot (1 keer).

Aantal uren weidegang per jaar per bedrijf

Opvallendste verschil met eerdere metingen is een sterke stijging bij het aantal malen 'optimalisatie voeding' dat is genoemd. Dit leidt er vaak toe dat men 's nachts niet meer weidt.

Problemen met weidegang

Van de melkveehouders die de koeien laten weiden, heeft 15% problemen met weidegang (was 15%). Bij de melkveehouders in het oosten is dit percentage met 18% het hoogst. De belangrijkste problemen die worden ervaren zijn het mestbeleid, dat beweiden te veel werk kost, de weersinvloeden op de koeien, de variatie in graskwaliteit en mede daardoor wisselingen in de melkproductie. Daarnaast worden problemen genoemd als een te kleine huiskavel (te weinig beweidbaar grasland) en aanschaf van een robot.

2.3.2 Bedrijven ZONDER beweiding

Resultaten in deze paragraaf zijn gebaseerd op antwoorden van melkveehouders die hun melkkoeien in de zomer van 2010 NIET weidden. Redenen vóór, en effecten van opstallen worden weergegeven.

In 2010 hield 18% van de melkveehouders de melkkoeien jaarrond op stal. Het gaat hier om 82 bedrijven. Deze subgroep van de steekproef is te klein om er statistisch valide uitspraken over te kunnen doen. De volgende uitslagen dienen ter indicatie van mogelijke trends.

Gemiddeld heeft een melkveehouder zijn melkkoeien ongeveer 10 jaar op stal staan. Enkele bedrijven hebben de koeien al meer dan 30 jaar opgesteld. Een kwart van de opstallers heeft ze sinds vier jaar of minder binnen.

Redenen om op te stallen

Als redenen voor het permanent opstallen worden genoemd (meerdere antwoorden waren mogelijk):

- Huiskavel te klein (34 keer).
- Weiden kost teveel arbeid (25 keer).
- Optimalisatie voeding (23 keer).
- Melkrobot aangeschaft (20 keer).
- Gelijkmatische productie (12 keer).
- Mestbeleid (11 keer).
- Koppel is te groot (11 keer).
- Hogere grasopbrengst, geen vertrapping en vervuilde kuil (8 keer).
- Geen last van weersinvloeden, te natte of droge wei (7 keer).

Effecten van opstallen

Van de melkveehouders die de koeien permanent opgesteld heeft, geeft 82% aan dat dit effect heeft gehad op de dieren. De overige 18% ziet geen verschil. De effecten die worden genoemd zijn hogere productie, meer constante productie en betere gezondheid. Sommigen noemen echter ook een verslechtering van het beenwerk van de koeien als gevolg van permanent opstallen.

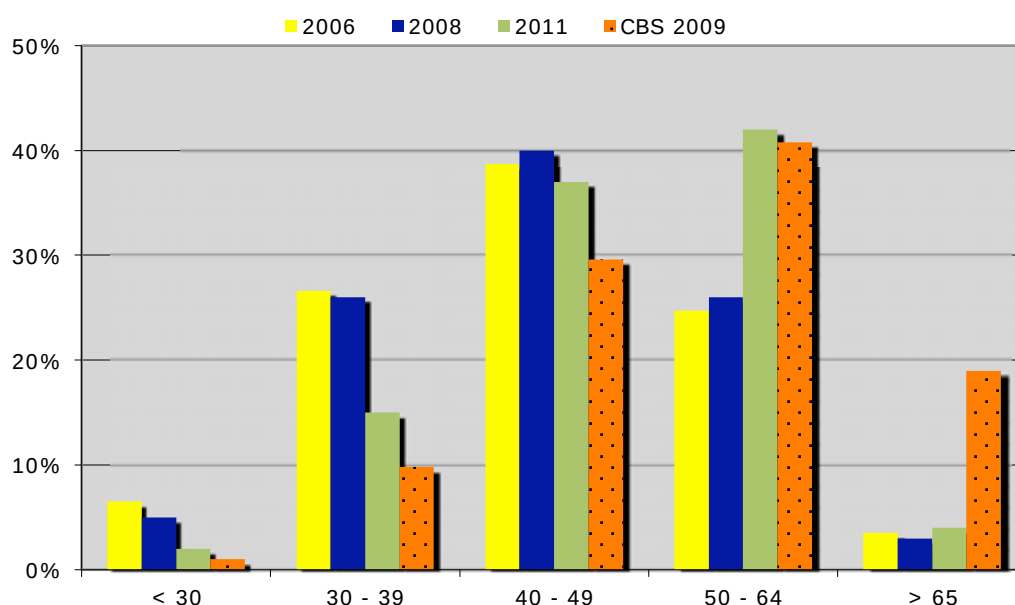
2.4 Overzicht van overige bedrijfskenmerken

2.4.1 Overige kenmerken

Naast de bedrijfskenmerken die voor de toetsing van de verwachtingen van belang zijn, zijn ook andere kenmerken van de bedrijven en ondernemers in kaart gebracht. Een overzicht van deze gegevens volgt.

Leeftijd van de ondernemer

De leeftijdsopbouw van de groep ondernemers die heeft meegedaan aan de enquête volgt niet dezelfde lijn als de leeftijdsopbouw onder alle agrarische ondernemers volgens het CBS (2011). In onze steekproef blijkt de gemiddelde leeftijd lager te liggen. Dit is mogelijk veroorzaakt doordat niet expliciet is gevraagd naar het oudste bedrijfshoofd, zoals het CBS wel doet, maar naar de leeftijd van het bedrijfshoofd. Bij een maatschap is de opvolger feitelijk ook bedrijfshoofd.

Figuur 8 Leeftijd van melkveehouders in deze studie en volgens CBS (2011).

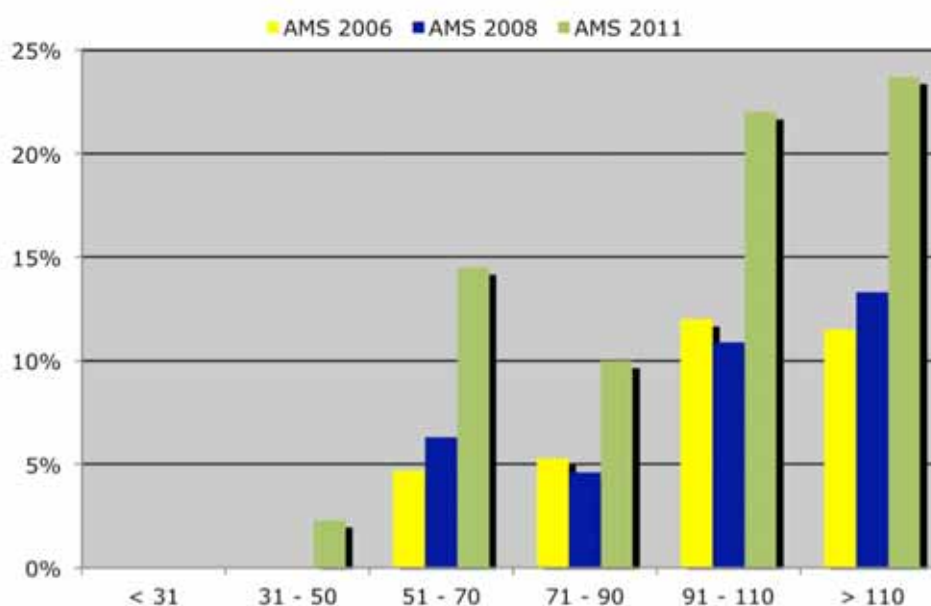
Het onderwerp opvolging is van groot belang voor de melkveehouderij omdat het overgrote deel van de ondernemingen familiebedrijven betreft die van vader op zoon wordt overgedragen. De vraag rondom opvolging geeft een kijk op de toekomstige ontwikkelingen in de sector. De volgende tabel (16) splitst het opvolgingsvraagstuk naar regio. Van de ondernemers ouder dan 50 jaar heeft 55% een opvolger, 26% heeft geen opvolger en bij 19% is het onduidelijk of er opvolging is. In regio West was er bij de nulmeting een serieus probleem met betrekking tot de bedrijfsopvolging; 41% van de bedrijven had een opvolger. Nu, zes jaar later, is dat 61%. De omgekeerde situatie doet zich voor in de regio Zuid. Hier had tijdens het eerste onderzoek 70% een opvolger en nu nog maar 42%. Dit kan o.a. veroorzaakt worden door het kleine aantal respondenten per subgroep. Het aantal melkveehouders ouder dan 50 jaar per regio staat tussen haakjes.

Tabel 2.16 Opvolger bij ondernemers ouder dan 50 jaar (n=181)5.

	Wel opvolger		Geen opvolger	
	2006	2011	2006	2011
Noord (37)	52%	59%	28%	24%
Oost (56)	53%	56%	29%	23%
Zuid (42)	70%	42%	15%	40%
West (46)	41%	61%	33%	24%
Nederland	52%	55%	28%	26%

Melkrobot

Aan de melkveehouders is gevraagd of zij met een melkrobot (automatisch melk systeem of AMS) werken. 13% van de melkveehouders blijkt een melkrobot te gebruiken. Sinds 2006 is er sprake van een sterke toename, toen gaf 5,5% van de respondenten aan een AMS te gebruiken. Ook valt op dat het zuiden met 19% AMS de hoogste graad van mechanisatie bereikt, terwijl in het Westen maar 5% gebruik maakt van een AMS. In het noorden en oosten zijn ongeveer 14% van de melkveehouders voorzien van een AMS. Ook verschilt het gebruik van een melkrobot qua bedrijfsgrootte. Per robot is vaak sprake van een bezetting van 60 melkkoeien. Dus voor de categorie boeren met 71 tot 90 koeien is een robot minder interessant vanwege de lagere efficiëntie.

Figuur 9 Melkrobot en omvang van de veestapel.

Bedrijfsontwikkeling

De melkveehouders is gevraagd naar de ontwikkelingsfase⁶ waarin hun bedrijf zich bevindt. Het grootste deel van de melkveehouders (68%) is bezig met het continueren of ontwikkelen van het bedrijf en 17% is bezig met het (laten) overnemen van het bedrijf.

⁵ De categorie 'misschien/weet niet' is niet in deze tabel opgenomen.

⁶ De indeling naar ontwikkelingsfasen is eerder gebruikt en gerapporteerd in bijv. Diversiteit in Doelgroepen van Agro Management Tools.

Tabel 2.17 Ontwikkelingsfase van de melkveebedrijven.

Fase	2006 (%)	2011 (%)
Ik ben bezig met de overname van het bedrijf van mijn ouders	10	4
Ik heb de laatste vijf jaar het bedrijf overgenomen	14	12
Ik ben bezig met het continueren of ontwikkelen van het bedrijf	59	64
Ik ben bezig met overname door mijn opvolger	10	9
Ik ben bezig met bedrijfsbeëindiging	4	5
Overige	2	1
Weet niet/geen antwoord	1	3
Totaal	100 %	100 %

Beweiding en ontwikkelingsfase /leeftijd

Gemiddeld laat 19% van de melkveehouders de melkkoeien permanent op stal. Van de melkveehouders die aangeven dat ze bezig zijn met de overname van het bedrijf van de ouders heeft 32% de melkkoeien op stal staan. Het gaat hier om 4% van de deelnemers van dit onderzoek er zijn daarom geen valide uitspraken mogelijk. Melkveehouders die aangeven bezig te zijn met beëindiging van het bedrijf laten het vaakst de melkkoeien weiden, 95% heeft de melkkoeien 's zomers buiten.

Er is géén samenhang gevonden tussen leeftijd en de keuze om wel of niet te beweiden.

Beweiding en melkquotum

Melkveehouders met een groot bedrijf, een melkquotum van meer dan 750.000 kg, weiden hun melkkoeien duidelijk minder. Van deze groep heeft 31% de melkkoeien permanent op stal (was 33%), terwijl het gemiddelde op 19% ligt (was 12%). Melkveehouders met een kleiner bedrijf, tot 500.000 kg melkquotum, weiden relatief vaak hun melkkoeien. Van deze groep houdt gemiddeld 7,5% van de ondernemers zijn koeien permanent op stal (was 3%).

2.4.2 Melkverwerkers en weidegang

Ondernemers hebben ook aangegeven welke melkverwerker hun melk ontvangt. De volgende tabel geeft een indicatief overzicht van wel of niet beweiden per melkverwerker. De meeste groepen zijn niet groot genoeg voor een betrouwbaar percentage.

Tabel 2.18 Zuivelbedrijven en beweiding.

Zuivelverwerker	Melkkoeien die weiden	Bedrijven die laten weiden
RFC (344)	73%	79%
BEL Leerdammer (33)	83%	94%
DOC (23)	69%	83%
CONO (16)	93%	94%
Nemelco/Vreugdenhil (12)	100%	100%
Overig (15)	73%	80%

2.5 Verwachtingen voor de toekomst

In de volgende paragraaf worden de toekomstverwachtingen omtrent weidegang en bedrijfsomvang van de melkveehouders weergegeven.

2.5.1 Verwachtingen over beweiding

Vier van de vijf melkveehouders (81%) die hun koeien in 2010 weidden verwachten in 2016 nog even veel te weiden (dit was 2006 48%). Het sterke verschil in verwachting kan te maken hebben met de toenemende bewustwording rond het thema weidegang. Veel melkveehouders zien dat ook grotere koppels kunnen weiden, dat weidegang meer oplevert en dat de maatschappij het belangrijk vindt.

Daarnaast speelt ook een rol dat gevraagd is naar beweiding in 2016. Tijdens het eerste onderzoek was 2016 nog elf jaar in de toekomst en in 2008 speculeerden de melkveehouders over hun keuzes acht jaar in de toekomst. Voor dit onderzoek is 2016 nog maar vijf jaar verwijderd en kunnen de uitspraken concreter zijn.

Tabel 2.19 Verwachte beweiding in 2016 op melkbedrijven met beweiding.

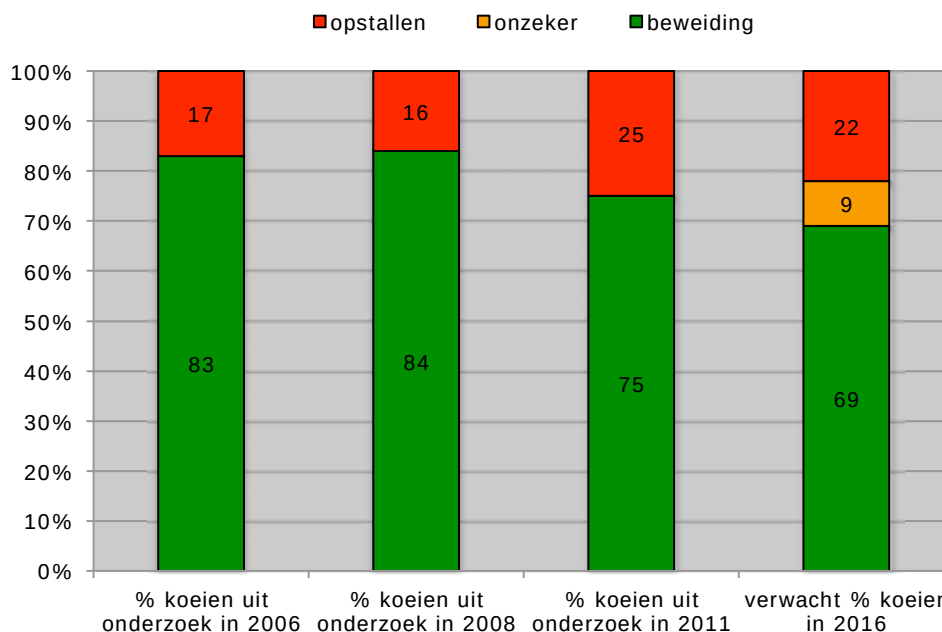
Verwachting weidegang in 2016	2006	2008	2011
Meer	3	1	2
Gelijk aan nu	48	46	81
Minder	32	39	6
Niet meer weiden	4	4	5
Weet niet	13	9	5
Totaal	100	100	100

Voor vermindering van weidegang worden vooral de volgende redenen genoemd (meerdere antwoorden waren mogelijk):

- Mestbeleid ('anders krijg ik mijn kelder niet vol').
- Kost te veel werk ('ik word ook wat ouder').
- Aanschaf melkrobot ('dan zal het toch minder worden').
- Bouw nieuwe stal ('met een nieuwe stal is het misschien niet meer nodig').

Naast vragen over de huidige stand van zaken rond beweiding hebben melkveehouders ook vragen beantwoord over de toekomst van weidegang. Nu loopt ca. 75% van de melkkoeien een deel van het jaar buiten. De verwachting van de melkveehouders is dat in 2016 nog 55% (was 44%) van de melkkoeien buiten loopt. Dit cijfer ligt nu hoger dan vijf jaar geleden. Wel verwachten beweiders een lager percentage koeien met weidegang dan opstallers, 54% t.o.v. 59%. Ook is aan de melkveehouders gevraagd of ze een stijging of een daling van weidegang ten opzichte van nu verwachten. Van de beweiders verwacht 52% een daling van de weidegang ten opzichte van nu, onder opstallers is dat 41%.

Combinatie van de verwachting m.b.t. beweiding en het aantal melkkoeien over vijf jaar leidt tot verwachte weidegang van 69% van de koeien. Van alle melkkoeien staat 22% zeker op stal en over 9% wordt nog getwijfeld. In het meest negatieve scenario staan over vijf jaar dus meer dan 30% van alle melkkoeien in Nederland op stal. Deze gegevens worden in het volgende figuur (10) gecombineerd met de verdeling van het aantal melkkoeien uit dit en eerdere onderzoeken.

Figuur 10 Verdeling tussen weidende en niet weidende melkkoeien in het verleden, heden en de toekomst

Om weidegang in de toekomst te kunnen realiseren hebben de ondernemers aangegeven wat er volgens hen nodig is (meerdere antwoorden waren mogelijk):

- Hogere melkprijs (24%, was 14%).
- Meer huiskavel en beweidbare percelen dichtbij (17%, was 16%).
- Ander mestbeleid (13%, was 32%).
- Koppels niet te groot (9%, was 6%).
- Subsidie op weidegang (9%, was 10%).
- Weidepremie (5%).
- Inkomensvergoeding (4%, was 6%).

En nog meer dan 100 andere redenen, waaronder: een koetunnel, minder land naar natuur, minder wetten en regels, meer waardering door de maatschappij.

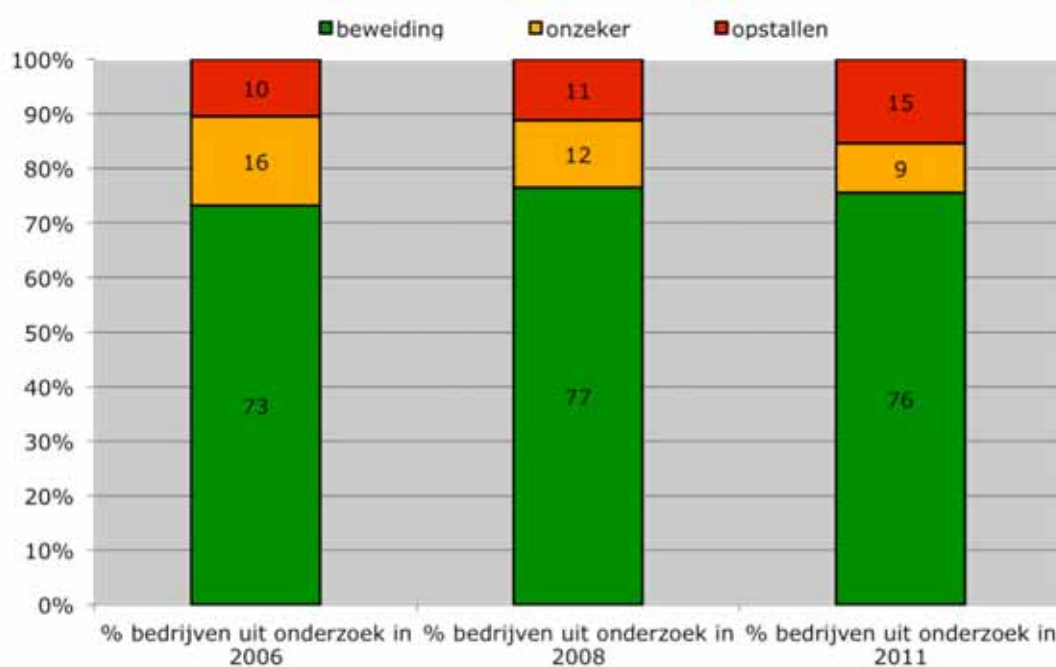
2.5.2 Verwachtingen over bedrijfsomvang

Melkveehouders die in dit onderzoek aangeven over vijf jaar nog actief te zijn (95%) verwachten over vijf jaar gemiddeld 106 melkkoeien te hebben op hun bedrijven. De gemiddelde beweider die doorgaat heeft nu 77 melkkoeien en verwacht over vijf jaar 96 koeien te hebben. De gemiddelde opstaller die doorgaat heeft nu 117 melkkoeien en verwacht er over vijf jaar 139 te hebben. Opstallers verwachten in aantal ongeveer even snel te groeien (met 22 koeien) als beweiders (met 19). De druk op het beweidbaar grasland word steeds groter. Ondernemers kunnen vaak wel het huisperceel uitbreiden, zie paragraaf 2.2.4, maar groei in aantal dieren is groter. Alleen in de noordelijke regio bleef het percentage beweidbaar grasland constant. Het is te verwachten dat dit gegeven opstallen verder in de hand zal werken.

Ondernemers die nu permanent opstallen is gevraagd of zij in toekomst de melkkoeien weer zullen weiden. 10% van hen denkt in de toekomst weer te zullen gaan weiden, 27% denkt misschien weer te gaan weiden. Dit hangt af van of de huiskavel groter kan worden, of de melkprijs beter wordt of het mestbeleid wordt aangepast. Verder wordt er verwacht dat zuivelbedrijven weidegang financieel zullen

stimuleren: 'Als ze ervoor betalen, wil ik ze best naar buiten doen'. Maar meer dan de helft van de opstallers (63%) geeft desondanks aan in de toekomst niet meer te zullen gaan weiden.

Ook uit de reacties van melkveehouders die nu wel weiden, kan een doorkijk worden gemaakt naar de toekomst. Een deel van deze melkveehouders geeft aan de komende vijf jaar te zullen stoppen met weiden (5%) en een deel weet nog niet wat zij zullen gaan doen wat betreft weiden van de melkkoeien (5%). Worden deze bedrijven toegevoegd aan de melkveebedrijven die nu niet weiden dan ontstaat een beeld zoals weergegeven in figuur 11 en tabel 2.20.

Figuur 11 Verwachtingen van alle bedrijven m.b.t. beweiding in 2016

Als de melkveehouders in dit onderzoek worden opgesplitst naar verwachting met betrekking tot weidegang in 2016, en het verwachte aantal koeien wordt vergeleken, ontstaat het volgende beeld (elke rij bestaat uit melkveehouders die in 2011 zowel beweiden dan wel opstallen):

Tabel 2.20 Bedrijfsontwikkeling en weidegang.

	% v.d. melk- veehouders	Aantal koeien in 2011	Aantal koeien in 2016	Verandering aantal koeien
Zeker opstallen in 2016	15%	122	143	+ 14%
Twijfelaars over 2016	9%	90	104	+ 16%
Zeker beweiden in 2016	76%	75	94	+ 25%

Figuur 11 geeft de verwachting weer dat in 2016 tussen de 15% en 24% van de melkveehouders de koeien permanent op stal zal houden. Het gedeelte met een 'onzekere' verwachting is kleiner dan in de eerdere onderzoeken. Wellicht zijn de melkveehouders bewuster met de keuze rondom beweiden bezig, of het kan veroorzaakt worden door de iets andere vraagstelling. In de eerdere onderzoeken werd gevraagd naar de verwachting over 10 jaar, nu is dat vijf jaar.

2.6 Meningen

Tijdens het afnemen van de enquête gaven veel melkveehouders hun mening over weidegang en wat daarmee samenhangt, maar ook over algemene thema's. Deze reacties zijn vastgelegd en hieronder rond verschillende thema's gegroepeerd, samengevat en met enkele citaten onderbouwd. Dit betreft het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek. Het is niet de bedoeling om een exact beeld te geven van de verdeling van meningen. In het volgende wordt het spectrum van meningen onder melkveehouders geschetst.

Ligging / verkaveling

Ligging en verkaveling van de melkveebedrijven speelt een belangrijke rol bij de keuze om op te stallen: 'Sinds ik die stukken niet meer kan huren, heb ik gewoon te weinig weiland' of 'Ik moet de weg oversteken en de mensen willen niet wachten als ik oversteek.'

Weidemelk / weidepremies

De meningen over weidemelk en een weidepremie liggen ver uit elkaar bij de beweiders en opstallers. Waar velen het echter over eens zijn is dat het zuivelbedrijf een duidelijke keuze moet maken. En als die keuze wordt gemaakt mag daar geen symbolisch bedrag achter staan, maar moet het substantieel zijn. Een beweider: 'Wat ze nu geven is een lachertje, voor 200 euro per jaar houd ik ze uit protest binnen'. De opstallers geloven niet in een premie voor weidegang en verwachten een sigaar uit eigen doos: 'De basisprijs wordt lager en dan komt er weer een premie bovenop.' De meningen zijn verdeeld over de hoogte van de weidepremie en of het beoogde doel gehaald kan worden. Een beweider was tegen het hele systeem: 'Met de weidemelk tegenwoordig worden de consumenten bedonderd. Die grote bedrijven laten de koeien op vier hectare lopen en ze vreten het hele rantsoen binnen. Dat is toch geen weidemelk. Weidemelk is 100% gras.'

Weidegang

Over de weidegang zelf hebben de beweiders ook uiteenlopende meningen. Sommigen zien het als persoonlijke keuze die niet door externe factoren beïnvloed wordt. Overtuigde beweiders beweiden toch: 'Als ik mijn hart volg dan gaan de koeien naar buiten.' Of: 'Ik ben voorvechter van weidegang. Ik werd eerst voor gek versleten op de vergaderingen van [de melkverwerker] maar nu niet meer.' Ook voordelen op het gebied van dierwelzijn worden gezien: 'De beste mat is de grasmat! Ze kunnen in de stal wel van alles nabootsen, maar ja.' Sommigen zien nadelen in beweiden door een slechtere beheersbaarheid van de omstandigheden. Het denken in termen van efficiëntie op het niveau van de koe is sterk aanwezig: 'Weidegang is minder aantrekkelijk omdat je de voeding van de koe minder kunt sturen'. Soms leidt ook de interpretatie van gedrag van de koeien tot opstallen: 'Het lijkt mooi, maar onze koeien zijn liever binnen dan buiten.'

Economie

De meeste melkveehouders geloven dat beweiden goedkoper is, maar anderen zien ook dat opstallen leidt tot een hogere melkgift. Ook vanuit economisch perspectief zijn er voor en tegenstanders van beweiding: 'Ik ben een uur bezig twee keer op een dag om de koeien op te halen. En mijn collega's zijn twee keer op een dag een uur bezig met voeren. En dan zeggen ze: 'je bent toch gek dat je ze op die verre stukken laat weiden. Maar het kost me dus even veel tijd'. 'We willen ons rendement verhogen, dus laten we het gras ophalen'. 'Financieel is opstallen aantrekkelijker'. En: 'Ik doe het (opstallen) liever niet, maar economisch gezien moet het gewoon.'

Imago

Verreweg de meeste boeren zijn zich bewust van het belang van een goed imago voor de melkveehouderij. Enkele opstallers treden naar buiten en willen hun keuze graag toelichten aan burgers: 'Als ik het maar goed uitleg aan de bezoekers, dan is er niemand die ik niet uit kan leggen dat ze het binnen ook goed hebben' en 'Als ik het uitleg dan snappen bezoekers het wel, en als ik uitleg dat we te weinig krijgen voor de melk zien ze ook dat het wel zo moet.'

Er heerst ook een bepaalde mate van irritatie rondom de discussie, vooral van de kant van de opstallers: 'Het is allemaal lulkoek. Binnen hebben ze het beter dan buiten, je kunt alles regelen, het is beter voor het milieu, ze benutten het voer beter en ik kan de mest beter benutten.' Of: 'De samenleving roept wat en ze zien het één uurtje en 365 dagen niet.' Maar ook beweiders zijn kritisch: 'We moeten ons niet door de burger laten leiden, hij betaalt toch niet.' of 'Het is vooral emotie, vandaag zus, morgen zo, maar als het aan mij ligt blijven de koeien buiten.' En 'Hij betaalt geen twee cent meer als hij in de supermarkt staat.'

De meeste beweiders zijn zich bewust van het belang van een goed imago bewust: 'We hebben nog steeds het imago dat we op een natuurlijke wijze iets produceren en dat moeten we behouden.' en 'Ik woon hier tegen het dorp aan en er komen fietsers langs. Die stoppen dan om de koeien te aaien. Betere reclame kun je toch niet hebben?!' Ook worden er lessen voor de toekomst getrokken: 'De koe op stal betekent voor de burger dat we een industrie zijn.' Of 'Je moet niet achter de varkens aan.' Sommige melkveehouders zijn heel bewust het hun imago bezig: 'Als ik ze voor het eerst naar buiten laat dan vraag ik altijd een paar kennissen, tien tot 15 mensen en dan laat ik meteen de nieuwe stal zien.' En 'Het is goed dat schoolklassen komen op het bedrijf. En dan moeten ze de ouders gelijk meenemen. Dan kunnen die ook zien hoe het er hier aan toe gaat. Dat zou goed zijn voor het beeld van de melkveehouders.'

Toekomst

Toekomst perspectieven die melkveehouders zien zijn rond drie thema's te groeperen: melkprijs en productie, weidegang en wetten en regels. De melkveehouder ziet zichzelf als ondernemer en wil graag groeien, maar als de vraag naar melk(producten) niet stijgt dan levert een hogere productie ook niets op. Over de prijs per liter zijn de meeste boeren pessimistisch: 'We zullen meer moeten produceren om het zelfde inkomen te houden.' En 'Ik kan naar 250 koeien groeien, maar als het niets oplevert doe ik het niet.' Of 'Iedereen hier in de buurt bouwt en iedereen wil hard gaan melken en straks zitten ze met hun nek in de stront en moeten voer bijkopen en verdienen er verder niets aan. Dus ik doe daar niet aan mee.'

Veel melkveehouders maken weidegang afhankelijk van de ontwikkelingen: 'Als de melkprijs straks daalt dan zul je efficiënter moeten werken, elk sprietje uitknijpen en dan is het aantrekkelijker om ze op stal te houden.'

Wetten en regels zijn aan de ene kant een beperkende factor voor het bedrijf: 'Door de mestregels wordt het aantrekkelijk de koeien binnen te houden.' Aan de andere kant zien boeren kansen voor hun bedrijven als ze rekening houden met burgers: 'Wij zitten langs een snelweg en als je dan een vergunning aanvraagt zeggen ze meteen: 'Oh, je hebt de koeien nog buiten lopen.' Dan gaat dat met die milieuvergunningen allemaal een stuk makkelijker.' Of 'De vergunning voor 450 koeien was er zo doorheen, als je maar weidt. En een extra milieuvriendelijke stal is dan ook niet nodig, dus ik bouw weer goedkoper.'

2.7 Houding

Binnen een periode van drie jaar is de houding van mensen waarschijnlijk niet sterk veranderd. Daarom is het gedeelte van de vragenlijst over de houding van de melkveehouders sterk ingekort. De vragen die in 2006 en 2008 verschillende uitkomsten gaven zijn meegenomen in dit onderzoek. Er is een stelling, de laatste, nieuw aan dit onderzoek toegevoegd. Deelnemers aan dit onderzoek waren 60% mannelijk, 30% vrouwelijk en van de overige 10% ontbreken de gegevens. Tussen haakjes staan in de tabellen de reacties uit het onderzoek van 2008. De volgende stellingen zijn aan de respondenten voorgelegd:

1. De koe in de wei is essentieel voor een aantrekkelijk landschap.
2. Als ik 1 cent meer zou krijgen voor een liter melk, dan houd ik mijn koeien in de wei.
3. Het verdwijnen van de koe uit de wei verslechtert het imago van de sector.
4. Het laatste wat ik wil is mijn koeien jaarrond opstallen.
5. Beweiden is goedkoper dan opstallen.
6. Ik vind dat het voor het imago van de sector niet uitmaakt of ik op mijn bedrijf de koeien laat weiden.
7. Bij de laatste stelling kunt u kiezen wat volgens u het meest van toepassing is:
 - Weidegang is belangrijk voor de melkveehouderij want de samenleving wil het.
 - Weidegang is belangrijk voor de melkveehouderij want mijn melkverwerker wil het.
 - Ik vind weidegang belangrijk voor de toekomst van de melkveehouderij.
 - Ik vind weidegang niet belangrijk voor de toekomst van de melkveehouderij.

De beweiders zijn even overtuigd van het belang van de koe in de wei voor het landschap als in 2008. Meer opstallers dan in 2008 vinden de koe in de wei essentieel voor een aantrekkelijk landschap.

De koe in de wei is essentieel voor een aantrekkelijk landschap.

In %	Gemiddeld	Beweiders	Niet beweiders
Eens	85 (88)	88 (92)	68 (55)
Oneens	13 (11)	10 (7)	29 (41)
Geen mening	2 (1)	2 (1)	2 (4)
Totaal	100 %	100 %	100 %

Tussen haakjes de reacties uit 2008

Opvallend is dat opstallers minder negatief zijn over beweiding. Vond tijdens het vorige onderzoek nog 41% de koe in de wei niet essentieel voor een aantrekkelijk landschap, nu is dat minder dan één derde. Ook zijn meer opstallers het met de stelling eens. Hetzelfde beeld blijkt uit de stelling dat het verdwijnen van de koe uit de wei het imago van de sector verslechtert. Ook hier zijn de opstallers het meer mee eens dan drie jaar geleden.

Het verdwijnen van de koe uit de wei verslechtert het imago van de sector.

In %	Gemiddeld	Beweiders	Niet beweiders
Eens	80 (84)	85 (89)	58 (48)
Oneens	17 (13)	13 (9)	37 (41)
Geen mening	3 (3)	3 (2)	5 (11)
Totaal	100 %	100 %	100 %

Tussen haakjes de reacties uit 2008

De reacties op de volgende stelling laten een schifting zien. Beweiders kiezen duidelijk voor het eigen systeem en opstallers zijn ook meer overtuigd van opstallen dan in het eerdere onderzoek. Het doel van het project Koe & Wij was melkveehouders te ondersteunen om een bewuste keuze te maken tussen weiden en opstallen. De resultaten van de volgende stelling bevestigen dit.

Het laatste wat ik wil is mijn koeien jaarrond opstallen.

In %	Gemiddeld	Beweiders	Niet beweiders
Eens	62 (55)	74 (60)	4 (18)
Oneens	37 (42)	25 (37)	94 (81)
Geen mening	1 (3)	1 (3)	2 (1)
Totaal	100 %	100 %	100 %

Tussen haakjes de reacties uit 2008

De volgende twee vragen zijn niet exact gelijk gesteld in de eerdere onderzoeken. De resultaten zijn dus niet vergelijkbaar met eerdere enquêtes. Het afschaffen van de melkquotering heeft weinig effect op weidegang van zowel beweiders als opstallers verwacht ongeveer de helft dat weidegang zal verminderen en de helft dat het gelijk zal blijven.

Als binnenkort de melkquotering verdwijnt, denkt u dat dit nog invloed heeft op de weidegang in Nederland?

In %	Gemiddeld	Beweiders	Niet beweiders
Vermindering	50	52	42
Gelijk	48	47	54
Toename	2	2	4
Totaal	100 %	100 %	100 %

De helft van de beweiders denkt dat beweiden goedkoper is dan opstallen. Twee derde van de opstallers is het daar niet mee eens. Een relatief hoog deel van de melkveehouders heeft geen mening over deze stelling. Dit geeft aan dat beweiden voor een belangrijk aantal boeren geen kostenoverweging is. Een reactie van een melkveehouder: 'dat heb ik nooit uitgerekend'.

Beweiden is goedkoper dan opstallen

In %	Gemiddeld	Beweiders	Niet beweiders
Eens	44	50	19
Oneens	35	28	67
Geen mening	21	22	14
Totaal	100 %	100 %	100 %

Er is duidelijk meer animo om de melkkoeien buiten te houden voor één cent per liter meeropbrengst. De verschuiving is zowel bij de beweiders als bij de opstallers te zien. Drie kwart van de opstallers laat zich echter door één cent niet over de streep trekken. Twee veel gehoorde reacties op deze stelling waren: 'Eén cent is echt niet genoeg. Het moeten wel 3 of 4 cent worden.' en 'Ook zonder die cent doe ik ze naar buiten.' De acceptatie van weidepremies is onder de opstallers sterk gestegen.

Van de melkveehouders is 66% het met deze stelling eens. Hiervan zijn 6% melkveehouders die in 2010 de koeien binnen hielden. En nog eens 6% hiervan twijfelt over beweiden. Van de instemmers is 4% van plan om in 2016 de koeien op te stallen. Als de absolute getallen bij elkaar opgeteld worden blijkt dat ongeveer 10% van de deelnemers van deze enquête die vanwege één cent compensatie blijven weiden of wéér gaan weiden, terwijl ze dat zonder die cent waarschijnlijk niet zouden doen.

Als ik 1 cent meer zou krijgen voor een liter melk, dan houd ik mijn koeien in de wei.

In %	Gemiddeld	Beweiders	Niet beweiders
Eens	66 (57)	75 (64)	22 (10)
Oneens	31 (40)	22 (33)	76 (89)
Geen mening	3 (3)	3 (3)	2 (1)
Totaal	100 %	100 %	100 %

Tussen haakjes de reacties uit 2008

Een stijgend aantal opstallers is zich ervan bewust dat ze invloed hebben op het imago van de sector. De reacties van de beweiders zijn onveranderd. Dit is terug te vinden in de volgende tabel.

Ik vind dat het voor het imago van de sector niet uitmaakt of ik op mijn bedrijf de koeien laat weiden.

In %	Gemiddeld	Beweiders	Niet beweiders
Eens	30 (27)	24 (22)	58 (66)
Oneens	68 (70)	74 (76)	41 (32)
Geen mening	2 (3)	2 (2)	1 (2)
Totaal	100 %	100 %	100 %

Tussen haakjes de reacties uit 2008

Tot slot valt op dat ongeveer een kwart van de melkveehouders denkt dat weidegang belangrijk is omdat de samenleving het wil; beweiders en opstallers in gelijke mate. Verder zegt 15% van de opstallers weidegang persoonlijk belangrijk te vinden voor de toekomst van de melkveehouderij. De melkverwerker heeft maar een

zeer beperkte rol in de beeldvorming rondom weidegang. Maar 7% denkt dat weidegang belangrijk is omdat de melkverwerker het wil.

Weidegang is belangrijk voor de toekomst van de melkveehouderij want

In %	Gemiddeld	Beweiders	Niet beweiders
De samenleving wil het	24	23	24
Mijn melkverwerker wil het	5	7	0
Ik vind het belangrijk	56	64	15
Ik vind het niet belangrijk	15	6	61
Totaal	100 %	100 %	100 %

3 Discussie

3.1 Beperkingen en complicaties

Representativiteit

De verdeling van het aantal stuks melkvee over Nederland volgt een andere verhouding dan het aantal melkveebedrijven, maar daar is bij de opzet en uitvoering van deze enquête geen rekening mee gehouden. De uitspraken over de melkkoeien in Nederland zijn dus statistisch iets minder valide dan de uitspraken over de melkveebedrijven. Dit geldt alleen voor de regio noord, omdat hiervoor de gegevens opgeschaald moeten worden. Voor de andere drie regio's is teruggerekend.

Verdeling van melkkoeien over de regio's van Nederland (CBS, 2008)

• Noord (Groningen, Friesland en Drenthe)	30%
• Oost (Overijssel, Gelderland en Flevoland)	34%
• Zuid (Brabant en Limburg)	18%
• West (Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Zeeland)	18%

Voor het verkrijgen van gegevens van melkveehouders is een selectie criterium gesteld van bedrijven met minimaal 25 melkkoeien. In de praktijk zijn er nog een aantal bedrijven die daar onder zitten. In 2010 hielden 3,4% van de quotumhouders in Nederland 0,3% van het totale nationale quotum (PZ, 2011). Deze groep is duidelijk ondervertegenwoordigd in dit onderzoek. Maar vanwege het geringe aandeel aan de melkproductie in Nederland en omdat het bij deze groep vaak om hobbyboeren gaat is deze vertekening van minder belang. In deze studie wordt expliciet gekeken naar professionele melkproductiebedrijven.

De leeftijdsopbouw van de respondenten komt niet goed overeen met de eerdere onderzoeken en met CBS gegevens. Dit kan twee oorzaken hebben. Ten eerste is op andere tijdstippen gebeld dan bij eerdere onderzoeken. Wie op het bedrijf in de buurt van de telefoon aanwezig is hangt sterk van het tijdstip af. Zo kan het bijvoorbeeld zo zijn dat het jongere bedrijfshoofd overdag buiten het bedrijf werkt. Als tweede reden is aan te voeren dat niet, zoals het CBS doet, gevraagd is naar de oudste bedrijfsleider. Als er sprake is van een maatschap, en dat is bij veel boerderijen zo, dan is de opvolger ook bedrijfsleider en geeft een juist antwoord als hij zijn eigen leeftijd doorgeeft.

Negatieve berichtgeving over opstallers, bijvoorbeeld de uitzending van Nieuwsuur op 17 mei jl. hebben in mindere mate invloed op de respons omdat de enquête over een periode van twee maanden is afgenomen.

De inleidende zinnen van de enquête gebruiken het woord 'weidegang'. Wellicht heeft dit ertoe geleid dat opstallers vaker dan beweiders deelname weigerden. Op het eerste gezicht is de enquête voor hen niet van toepassing. Dit is gepoogd te voorkomen door naar de reden van weigering te vragen en het doel van het onderzoek, namelijk een compleet beeld van weidegang in Nederland, duidelijk te maken. 'We willen ook opstallers graag meenemen in deze enquête.' Daarmee is het selectieve weigeringseffect naar verwachting beperkt.

Definitie van weidegang

'Heeft u vorig jaar de melkkoeien laten weiden?' Werd deze vraag positief beantwoord dan geldt de melkveehouder als beweider. Melkverwerkers stellen concrete eisen aan weidegang. Verwerkers van zowel gangbaar als biologisch geproduceerde melk kijken naar het aantal dagen dat de melkkoeien buiten lopen en naar het aantal uren per dag dat weidegang toegepast wordt. Er wordt echter geen norm gehanteerd voor het aantal dieren per hectare grasland. Dit voedt critici van weidepremies. Dergelijke omstandigheden, bijvoorbeeld 100 melkkoeien op twee hectare achter de stal, zijn volgens hen 'nep-weidegang' en resulteren in 'nep-weidemelk'.

Naast het aantal dagen per jaar en het aantal uren per dag dat melkkoeien weiden zijn er in toekomst wellicht nieuwe criteria omtrent de definitie van weidegang. Deze vloeien voort uit de mogelijke trends die eerderesignaleerd zijn.

3.2 Samenhang

In dit onderzoek komt naar voren dat vier factoren van de bedrijfsvoering van de melkveehouder samenhangen met de keuze voor wel of niet beweiden. Het kan zo zijn dat de gevonden effecten elkaar versterken of elkaar beïnvloeden. Een groot koppel maakt het economisch interessanter om een melkrobot aan te schaffen. Het is mogelijk dat deze factoren samengaan bij het besluit om op te stallen. Als de melkveehouder een keer besloten hebben om de melkkoeien jaarrond op stal te houden wordt niet meer beperkt in zijn groei door het beschikbare grasland.

3.3 Mogelijke trends

Twee mogelijke trends kunnen aan de hand van de reacties van de melkveehouders geïdentificeerd worden. Deze zijn niet statistisch te onderbouwen. Toch zijn deze opmerkingen relevant omdat ze kansen voor weidegang laten zien. Enkele melkveehouders gaven aan dat de weidegang op hun bedrijven is toegenomen sinds de komst van een AMS. Dit staat recht tegenover de resultaten van dit onderzoek, maar deze melkveehouders gaven aan te beschikken over weideselectiepoorten. Deze maken weidegang makkelijker toepasbaar omdat de weidepoort per koe selecteert of ze mag weiden. Een verdere trend die waargenomen is laat zien dat sommige melkveehouders met een grote koppel, meer dan 110 melkkoeien, ertoe overgaan om een gedeelte van de dieren te laten weiden. Ze kiezen er bijvoorbeeld voor om melkkoeien vanaf 70 of 100 dagen na het afkalven te laten weiden, of besluiten om één derde van de melkkoeien of alleen de droog staande koeien te laten weiden.

3.4 Ex post analyses

De grafieken bij de verwachtingen 2, 4 en 5 doen vermoeden dat de gevonden samenhang op slechts één categorie berust. Om deze vermoedens te onderzoeken zijn ex post analyses met beperkte datasets uitgevoerd voor de drie verwachtingen. V2: Figuur 2 doet vermoeden dat de laagste categorie beweidbaar grasland (0 tot 20%) verantwoordelijk is voor het gevonden verschil. Laat men deze buiten beschouwing en toetst men voor verschil in percentage beweidbaar grasland tussen

de beweiders en opstallers vindt men nog steeds een significant verschil⁷. Het eerder gevonden verschil wordt dus niet enkel veroorzaakt door de laagste categorie.

V4: De gegevens uit figuur 3 kunnen de verwachting wekken dat het gevonden verschil alleen door de laatste categorie, bedrijven met meer dan 110 melkkoeien, veroorzaakt wordt. Laat men deze categorie buiten beschouwing en toetst men voor een verschil tussen beweiders en opstallers qua koppelgrootte blijft dit significant⁸.

V5: De productie per koe hangt niet in alle gevallen samen met beweiden. Als men inzoomt op de hoogste drie categorieën van figuur 4 op pagina acht en een zelfde t-toets uitvoert vindt men dit verschil niet⁹. Bij een melkgift per koe van meer dan 7000 kg per jaar is er geen verband tussen opstallen en hoogte van de productie. In de grafiek kan men aflezen dat de vierde en derde productiecategorie (tussen 8.000 en 9.000 kg en boven de 9.000 kg) niet van elkaar verschillen qua percentage opstallers. De tweede categorie (tussen de 7.000 en 8.000 kg) ligt iets lager en de laagste categorie zit heel laag qua percentage opstallers.

Dit geeft ruimte voor een alternatieve verklaring. Het omgekeerde van de verwachting kan bepleit worden. De hoogste drie categorieën verschillen nauwelijks qua beweiding, alleen melkveehouders uit de laagste categorie laten bijzonder vaak de koeien weiden. Een hoge productie kan ook gerealiseerd worden met weidegang. Een verdere illustratie van dit gegeven is dat van de top vijf bedrijven met de hoogste melkproductie per koe (berekend uit het quotum en het aantal melkkoeien) vier de koeien laten weiden. Verder treft men in de onderste categorie veel melkveehouders met weideland dat natuurland is. Deze veehouders realiseren een lage tot zeer lage productie per koe.

⁷ Ook de vier overgebleven categorieën ondersteunen de verwachting dat opstallers (M=64%, SD=21) over procentueel over minder beweidbaar grasland beschikken dan beweiders (M=74%, SD=23), $t(80)=-2,69$; $p<0,01$.

⁸ Melkveehouders die opstallen (M=76; SD=17) hebben gemiddeld grotere koppels als beweiders (M=67; SD=23), dit verschil blijft, zelfs als men de categorie met grootste koppels buiten beschouwing laat.

⁹ Bij een beperkte selectie van de respondenten is er géén verschil aangetroffen tussen beweiden (M=8666kg; SD=889kg) en opstallen (M=8755kg; SD=915kg); $t(120)=-1,6$; $p>0,1$.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

De zes verwachtingen die in de inleiding geformuleerd zijn worden door dit onderzoek bevestigd.

1. De trend naar opstallen zet door. Het percentage melkveehouders dat jaarrond opstalt is verder gestegen.
Het percentage opstallers is binnen zes jaar gestegen van 13% van de melkveehouders naar 19%. Als het om het aantal melkkoeien gaat dat permanent opgesteld staat is de verschuiving nog groter: van 17% in 2005 naar 26% in 2011.
2. Hoe kleiner de huiskavel waar de melkveehouder over beschikt, hoe eerder hij zijn koeien zal opstallen.
Vooral bij een percentage beweidbaar grasland van minder dan 21% van het beschikbare areaal kiezen melkveehouders ervoor om de koeien op stal te houden. Toch beweidt nog meer dan de helft van de melkveehouders met minder dan 21% beweidbaar grasland zijn melkkoeien.
3. Maakt de melkveehouder gebruik van een melkrobot, dan stalt hij zijn koeien vaker op dan gemiddeld.
In dit onderzoek maakt 13% van de melkveehouders gebruik van een melkrobot. Van deze groep houdt 43% de koeien jaarrond binnen. Van alle deelnemers heeft 19% de melkkoeien jaarrond op stal.
4. Hoe groter de koppel melkkoeien, hoe eerder de melkveehouder zijn koeien zal opstallen.
Ook dit verband kon aangetoond worden. Hoe groter de koppel koeien, hoe groter is het percentage opstallers. De grootste sprong wordt gemaakt als de koppel uit meer dan 110 melkkoeien bestaat. In die categorie houdt 49% van de melkveehouders de melkkoeien op stal.
5. Hoe hoger de productie per koe, hoe eerder de melkveehouder zijn koeien zal opstallen.
Ook de melkgift per koe vertoont een positieve samenhang met jaarrond opstallen. Hoe meer een melkkoe produceert, hoe groter de kans is dat zij jaarrond op stal staat.

In alle hier genoemde gevallen weiden nog meer dan de helft van de melkveehouders.

6. De trend naar schaalvergroting zet door. De bedrijven zijn gegroeid in alle opzichten.
Het gemiddelde melkveebedrijf in Nederland is de afgelopen zes jaar in alle opzichten gegroeid. Er zijn meer koeien bij gekomen, gemiddeld twaalf, de melkveehouder beschikt over meer grond, en melkquotum, plus vier hectare en ca. 120.000 kg melk, en de productie per koe is gestegen, in dit onderzoek met 43 kg ten opzichte van 2006.

Daarnaast is vastgesteld dat de verschillen tussen de regio's groot zijn, niet alleen t.o.v. de bedrijfskenmerken maar ook als de ontwikkeling hiervan over de afgelopen zes jaar vergeleken wordt. De regio Noord herbergt gemiddeld de grootste koppels. Een gemiddelde melkveehouder heeft hier 94 koeien. Tegelijk ligt de gemiddelde melkgift per koe in deze regio het laagst, namelijk op ca. 8.160 kg tegenover 8.308 kg landelijk. De melkveehouders in het noorden konden wel optimaal uitbreiden. Zij waren in staat om de afgelopen zes jaar hun percentage beweidbaar grasland uit te breiden van gemiddeld 77% van het totale grasland naar gemiddeld 79%. Melkveehouders in alle andere regio's leverden hierop in.

De regio West valt op doordat de melkveehouders hier gemiddeld de afgelopen zes jaar een grote sprong gemaakt hebben qua melkquotum. Het gemiddelde quotum steeg in deze regio van 483.000 kg in 2006 naar 625.000 kg in 2011 of anders uitgedrukt: een stijging van 30%.

De regio Oost beweegt in veel opzichten met het gemiddelde van Nederland mee. Het gemiddelde quotum in de regio ligt 20.000 kg onder het landelijk gemiddelde en het aantal melkkoeien ligt ook bijna op het landelijke gemiddelde (80 in Oost en 83 landelijk). Ook de productie per koe is met 8.400 kg iets boven gemiddeld. Deze regio heeft het meeste invloed op de gemiddelden omdat hier de meeste melkveehouders (38%) en melkkoeien (34%) zijn.

De zuidelijke regio is het meest gemechaniseerd. Van alle melkveebedrijven in die regio heeft 19% een melkrobot, terwijl het landelijke gemiddelde bij 13% ligt. Daarnaast stallen hier ook de meeste melkveehouders de melkkoeien jaarrond op, 33%. De regio Zuid scoort ook het hoogst op melkgift per koe, namelijk gemiddeld 8.640 kg.

Melkveehouders die bezig zijn het bedrijf van de ouders over te nemen hebben gemiddeld vaker de melkkoeien op stal staan, 32% geeft aan op te stallen. Bedrijven die voortgezet worden, verwachten een stevige groei voor de komende vijf jaar. (Het gaat hier om bedrijven die aangaven over vijf jaar nog te weiden, te twijfelen over weidegang of juist niet meer te zullen weiden.) De verschillende groepen bedrijven verwachten een groei van de veestapel tussen de 14% en 25%.

Aan de melkveehouders zijn zeven stellingen voorgelegd die deels uit eerdere onderzoeken voortkomen. Het valt op dat het merendeel van de opstallers (68%) de koe in de wei essentieel vindt voor een aantrekkelijk landschap. Ook geeft een meerderheid van de opstallers (58%) aan het eens te zijn met de stelling 'het verdwijnen van de koe uit de wei verslechtert het imago van de sector'. Meer opstallers dan voorheen, 22% in 2011 tegenover 10% in 2008, zijn geneigd om voor één cent meer per liter melk de koeien te laten weiden.

Spontane reacties van de melkveehouders tijdens de enquête laten onder andere zien dat de meningen over weidegang en weidepremie verdeeld zijn, zowel tussen beweidende en opstallers als binnen de twee groepen. Verder blijkt dat onder melkveehouders het sterke besef heerst dat een positief imago van de melkveehouderij belangrijk is voor de toekomst van de sector.

4.2 Aanbevelingen

Veel boeren die opstallen redeneren dat het zo moet op economische gronden. Een rekenmodel kan hier uitkomst bieden. Is opstallen werkelijk voordeliger in mijn situatie? Wegen de meeropbrengsten op tegen de meerkosten? Heeft opstallen invloed op het vervangingspercentage van mijn veestapel?

Daarnaast is het van belang dat de burger het gedrag van de melkveehouder waardeert. Dit kan gewoon via het koopgedrag in de supermarkt. Als de melkverwerker

ziet dat er markt voor een bepaalde categorie producten is dan zal deze de producten ook gaan aanbieden. Claims worden getoetst door maatschappelijke organisaties, en daarmee zullen de melkverwerkers ook aandacht hebben voor de achtergronden van het product om imagoschade te voorkomen.

De melkrobot vormt een belangrijk obstakel voor beweiders. Deze robot heeft echter ook voordelen qua diergezondheid zoals een vermindering van uierontstekingen. Als een robot in combinatie met weidepoorten wordt gebruikt, dan hoeft de weidegang niet beperkt te worden en kan deze zelfs weer stijgen.

De meerderheid van melkveehouders die te maken heeft met moeilijke omstandigheden blijft weiden. Deze veehouders kunnen als voorbeeld dienen voor opstallers die toch liever zouden beweiden.

Ten slotte kan de overheid haar verantwoordelijkheid nemen en een duidelijk beleid uitdragen. Als de samenleving als geheel weidegang prefereert dan zijn wetten en regels die het tegenovergestelde faciliteren niet wenselijk.

5 Literatuur

Burow, E; P.T. Thomsen, J.T. Sørensen & T. Rousing (2011). *The effect of grazing on cow mortality in Danish dairy herds*. Preventive Veterinary Medicine, 100, no 3-4, p.237-241.

Evers, A. et al. (2008a), *Weidegang onder moeilijke omstandigheden*. Animal Sciences Group Wageningen UR, Rapport 147

Productschap Zuivel (2011) *Statistisch Jaaroverzicht 2010*. Hoofdstuk 2, Melkveehouderij, tabel 9.

Schans, F. van der, Oerlemans, N. & Well, E. van, (2006). *Nulmeting Koe & Wij*; CLM 647 - 2006

Well, E. van & Schans, F. van der (2008). *Weidegang in Nederland anno 2008, Eindmeting Koe & Wij*, CLM 679 – 2008

Oerlemans, N.; Well, E. van & Leeuwis, C. (2002). *Diversiteit in doelgroepen, naar gerichte communicatie over mineralenmanagement in de melkveehouderij*, Agro Management Tools, WUR

Productschap Zuivel Jaarstatistieken 2010

http://www.prodzuivel.nl/pz/productschap/publicaties/sjo/sjo10/SJO_2010_H2_melkveehouderij.pdf

CBS Weidegegevens t/m 2010

<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=70736ned&D1=a&D2=a&D3=4-7&HDR=T&STB=G1,G2&VW=T>

<http://statline.cbs.nl/StatWeb/selection/default.aspx?VW=T&DM=SLNL&PA=80782NED&D1=467&D2=0&D3=I&HDR=T%2cG2&STB=G1>

Bijlage 1 Onderzoeksmethode

Opzet van het onderzoek

CLM heeft dit onderzoek zelfstandig uitgevoerd. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een telefonische enquête. Hierop hebben 452 melkveehouders positief gereageerd.

Enquête

De enquête die in 2008 is gebruikt voor de eindmeting van Koe & Wij, diende als basis voor dit onderzoek. Niet relevante vragen zijn verwijderd en actuele ontwikkelingen in de melkveehouderij zijn opgepakt en via enkele vragen in de enquête opgenomen.

Het gedeelte van de originele enquête dat de houding van de melkveehouders weerspiegelt is sterk ingekort. Dit omdat de houding van mensen door de jaren heen niet zeer aan verandering onderhevig is. Dat bleek ook uit de resultaten van de onderzoeken uit 2006 en 2008. Met name stellingen waarvan de antwoorden tussen beide onderzoeken verschilden zijn meegenomen in dit onderzoek. Verder is er een nieuwe stelling opgenomen over het belang van weidegang voor de toekomst van de melkveehouderij.

De enquête nam gemiddeld 8 minuten in beslag en is terug te vinden in bijlage 2.

De doelstellingen van het onderzoek zijn in de enquête vertaald in een groot aantal vragen verdeeld over 3 blokken:

- Feiten rondom beweiding, zoals wanneer in 2010 beweidt werd en hoeveel uren per dag de koeien buiten liepen.
- Achtergrondvariabelen om verschillen tussen en binnen groepen te kunnen maken.
- Meningingen m.b.t. weidegang, stellingen m.b.t. weidegang en verwachtingen voor de toekomst (over 5 jaar).

Naast de antwoorden op de vooraf gedefinieerde vragen gaven veel melkveehouders commentaren op de discussie over beweiding in de sector en de samenleving, en op de melkveehouderij in het algemeen. Ook deze zijn verwerkt in dit rapport.

In de enquête is de vraag naar weidegang als volgt gesteld: 'heeft u in 2010 uw melkkoeien laten weiden?'. Bij de verwerking van de data is met deze definitie gewerkt. Zuivelbedrijven in Nederland hanteren een genuanceerdere definitie van beweiding, bijvoorbeeld minimaal 100 of 120 dagen weiden en bijvoorbeeld 5 of 6 uur weidegang per dag. Deze specifiekere criteria zijn niet gehanteerd in dit onderzoek, waardoor de percentages rondom beweiding anders zullen zijn dan volgens de zuivelbedrijven.

Steekproef

Voor de verdeling van de steekproef is de zelfde indeling gebruikt als in eerdere onderzoeken. Nederland is verdeeld in vier regio's. Dit is gedaan om een nauwkeuriger beeld te krijgen van de melkveehouderij in Nederland.

Verder is de steekproef gestratificeerd. Er zijn per regio onevenredig veel boeren gebeld en voor de berekening van de totalen voor Nederland zijn deze subpopulaties of strata gewogen. Daarnaast biedt de indeling in regio's de mogelijkheid om deze met elkaar te vergelijken. De resultaten van deze vergelijkingen zijn echter minder representatief dan de gegevens over heel Nederland, omdat de subgroepen uit minder respondenten bestaan. Voor het bepalen van de vier regio's wordt de indeling van het CBS gevolgd. Uitgaande van een populatie van 19.800 bedrijven, een betrouwbaarheidsinterval van 95% en een foutmarge van 5% is het minimale aantal respondenten voor een valide steekproef ongeveer 400.

Tabel B1.1 Verdeling van melkveehouders over de regio's van Nederland (CBS, 2011).

Regio's	Percentage van de respondenten	Minimale aantal respondenten
Noord (Groningen, Friesland en Drenthe)	25%	100
Oost (Overijssel, Gelderland en Flevoland)	38%	152
Zuid (Brabant en Limburg)	17%	68
West (Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Zeeland)	20%	80

Om de regio's onderling ook enigszins te kunnen vergelijken is ervoor gekozen om per regio minimaal 100 respondenten te werven. Dit heeft ertoe geleid dat voor de regio's Zuid en West meer respondenten verkregen zijn. Om dit te compenseren zijn bij de verwerking van de resultaten de gegevens voor de regio's Zuid en West teruggerekend naar een verhouding van 17% en 20% van de landelijke percentages en aantallen.

De enquête werd afgenomen door een medewerker van het CLM in de periode van 10 mei t/m 28 juli 2011 tijdens kantooruren. De respondenten zijn in aselechte volgorde gebeld. Prosu leverde de adressen waarbij als selectiecriteria 'melkveehouder met minimaal 25 melkkoeien' is gebruikt.

De (non) respons van de steekproef is als volgt:

Tabel B1.2 Steekproefgegevens.

Steekproef	1600
Benaderd	856
Melkveehouder niet beschikbaar	200
Geen interesse/geweigerd	156
Geen melkvee	38
deelgenomen	462
Onvolledige/onbruikbare data	10
Totaal geslaagd en verwerkt	452

De gegevens van dit onderzoek worden vergeleken met de gegevens uit 2006 om ontwikkelingen te kunnen aangeven. Bij enkele grafieken worden ook de gegevens van het onderzoek uit 2008 gebruikt (CLM, 2006, 2008). Het onderzoek uit 2006 werd uitgevoerd in juli van dat jaar. Het onderzoek in 2008 werd gedaan in februari. Dat betekent dat de gegevens over weidegang uit dat onderzoek betrekking hebben op het weideseizoen van 2007. Bij de weergave is hier rekening mee gehouden door 2007 te vermelden als het om weidegang gaat en 2008 als het bijvoorbeeld over het aantal hectare gaat.

Berekeningen

Bij weidegang gaat het om een categorische variabele, de melkveehouder weidt of hij weidt niet. Voor het toetsen van de verwachtingen worden t-toetsen voor onafhankelijke groepen of kruistabellen gebruikt. Wordt de samenhang van weidegang met een continue variabele gemeten dan wordt een t-toets gebruikt voor onafhankelijke groepen. Gaat het om de samenhang met een andere categorische variabele is een kruistabel op zijn plaats met bijbehorende Chi-kwadraat toets. Deze werden uitgevoerd met het programma SPSS. Zijn de uitkomsten van de berekeningen significant, wil dit zeggen dat het verschil in gemiddelden niet op toeval berust.

Niet elke melkveehouder was bereid op elke vraag een antwoord te geven. Bij de verdere verwerking van de gegevens is hier rekening mee gehouden. Melkveehouders die minder dan de helft van de vragen beantwoordden zijn niet meegenomen in de verwerking.

Bijlage 2 Vragenlijst _____

Enquête Weidegang

Inleiding voor respondenten

Hallo, mijn naam is Dirk Keuper en ik ben van het CLM. Wij doen op dit moment een onderzoek naar weidegang onder Nederlandse melkveehouders. Mag ik u daar een paar vragen over stellen? (Evt. als extra: We zijn benieuwd hoe veehouders over weidegang denken. We willen aan de ene kant weten hoe het met de weidegang gesteld is in Nederland en aan de andere kant zijn we benieuwd naar de persoonlijke mening van melkveehouders over weidegang.)

(Het kost ongeveer ... minuten.)

1 Achtergrondvariabelen

1.1 Wat is uw leeftijd [____] jaar (bent u het bedrijfshoofd?) (ouder dan 40 naar 1.2 anders 1.3)

1.2 Heeft u een opvolger?

- ☐ Ja
☐ Nee
☐ Misschien/weet niet

alle hectares & kg afronden naar hele getallen, dus geen decimalen!

1.3 Wat is uw melkquotum (incl. lease)? [_____] kg melk per jaar

1.4 Hoeveel melkkoeien heeft uw bedrijf? [_____] melkkoeien (excl. Jongvee)

1.5 Hoeveel grond heeft u in gebruik (eigendom en pacht)? [_____] hectare

1.6 Hoeveel hectare hiervan is grasland? [_____] hectare

1.7 Hoeveel hectare van uw grasland is huiskavel/beweidbaar door melkkoeien? [___] ha

1.8 Melkt u met een melkrobot?

- ☐ Ja
☐ Nee

1.9 In welke fase van bedrijfsontwikkeling zit u? (1 antwoord mogelijk die uw situatie het beste beschrijft)

- ☐ Ik ben bezig met overname van het bedrijf van mijn ouders
☐ Ik heb het bedrijf de laatste 5 jaar overgenomen
☐ Ik ben bezig met het continueren of ontwikkelen van het bedrijf
☐ Ik ben bezig met overname van het bedrijf door mijn opvolger(s)
☐ Ik ben bezig met bedrijfsbeëindiging
☐ Anders, nl

2 Beweiding

2.1 Heeft u in 2010 uw koeien laten weiden? (*één antwoord mogelijk*)

- ☐ Nee (ga naar vraag 2.17)
- ☐ Ja, alleen melkkoeien (ga naar vraag 2.2)
- ☐ Ja, alleen jongvee (ga naar vraag 2.17)
- ☐ Ja, zowel melkkoeien als jongvee (ga naar vraag 2.2)
- ☐ Anders, namelijk.. (ga naar vraag 3.1)

VRAGEN VOOR MELKKOE BEWEIDERS

2.2 Wanneer heeft u vorig jaar (2010) de koeien voor het eerst laten weiden? [__]

2.3 En wanneer gingen ze weer naar binnen? [__]

2.4 Hoeveel uren per dag liepen uw melkkoeien gemiddeld buiten? [__]
(1 getal, onbeperkt is 20uur)

2.5 Weiden uw melkkoeien nu meer of minder dan vijf jaar geleden?

- ☐ minder (ga naar vraag 2.6)
- ☐ gelijk (ga naar vraag 2.9)
- ☐ meer (ga naar vraag 2.6 dan 2.8)

2.6 komt dat omdat de koeien meer/minder ...

- ☐ dagen per jaar buiten lopen?
- ☐ uren per dag buiten lopen?
- ☐ beide?

2.7 Waarom is de beweiding afgenomen? (*Zelf laten noemen en alleen de belangrijkste noteren*)

- ☐ Koppel is te groot
- ☐ Huiskavel te klein
- ☐ Kost teveel arbeid
- ☐ Mestbeleid
- ☐ Optimalisatie voeding
- ☐ Optimalisatie graslandgebruik
- ☐ Anders, namelijk.....

(Ga door naar vraag 2.9)

2.8 Waarom is de beweiding op uw bedrijf toegenomen? (*Zelf laten noemen en alleen de belangrijkste noteren*)

- ☐ Door ruilverkaveling
- ☐ Aankoop grond
- ☐ In verband met de kosten
- ☐ Vanwege diergezondheid
- ☐ Omschakeling naar biologisch
- ☐ Anders, namelijk.....

2.9 Laat u in 2011 (dit jaar) uw melkkoeien weiden?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

2.10 Laat u in 2011 (dit jaar) uw jongvee weiden?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

- 2.11 Wat is uw verwachting voor over vijf jaar (2016)? Worden uw koeien dan meer of minder geweid?
- ☐ Meer (ga naar 2.13)
 - ☐ Gelijk aan nu (ga naar 2.13)
 - ☐ Minder
 - ☐ Niet meer weiden
 - ☐ Weet niet (ga naar 2.14)
- 2.12 Waarom verwacht u dat beweiding van uw koeien terug zal lopen of zal stoppen? *(Zelf laten noemen en alleen de belangrijkste noteren)*
- ☐ Kostprijs kan alleen naar beneden door opstallen
 - ☐ Koppel wordt te groot
 - ☐ Melkrobot (wordt) aangeschaft
 - ☐ Huiskavel te klein
 - ☐ Mestbeleid
 - ☐ Optimalisatie voeding
 - ☐ Optimalisatie graslandgebruik
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 2.13 Geef een schatting: hoeveel maanden per jaar en uren per dag worden de melkkoei-en op uw bedrijf in 2016 geweid?
- [] maanden per jaar
- [] uren per dag
- 2.14 Hoeveel melkkoeien verwacht u in dat jaar op uw bedrijf te hebben? []
- 2.15 Ondervindt u momenteel problemen met weidegang?
- ☐ Ja
 - ☐ Nee (ga naar 3.1)
- 2.16 Wat is het belangrijkste probleem dat u momenteel ondervindt met beweiding? *(Zelf laten noemen en alleen de belangrijkste noteren)*
- ☐ Huiskavel te klein
 - ☐ Kost teveel arbeid
 - ☐ Mestbeleid
 - ☐ Graskwaliteit
 - ☐ Optimalisatie graslandgebruik
 - ☐ Weersinvloeden op koeien/ melkproductie
 - ☐ Anders, namelijk.....

verder met 3

VRAGEN GEEN BEWEIDERS / ALLEEN JONGVEEBEWEIDERS

- 2.17 Waarom weidt u uw melkkoeien niet meer? *(Zelf laten noemen en alleen de belangrijkste noteren)*
- ☐ Koppel is te groot
 - ☐ Melkrobot aangeschaft
 - ☐ Huiskavel te klein
 - ☐ Kost teveel arbeid
 - ☐ Mestbeleid
 - ☐ Optimalisatie voeding
 - ☐ Gemak
 - ☐ Gelijmatige melkproductie
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 2.18 In welk jaar heeft u uw melkkoeien permanent opgesteld? []

- 2.19 Heeft het permanent opstallen effect gehad op uw melkkoeien?
- ☐ Ja
- ☐ Nee (ga naar vraag 2.21)
- 2.20 Zo ja, wat was het belangrijkste effect? (*Zelf laten noemen en alleen de belangrijkste noteren*)
- ☐ Hogere productie
- ☐ Meer constante productie
- ☐ Betere gezondheid van melkkoeien
- ☐ Anders, namelijk.....
- 2.21 Denkt u dat u in 2016 uw melkkoeien weer zult weiden?
- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Misschien
- ☐ Weet niet
- 2.22 Waarom wel/niet? [_____]
- 2.23 Hoeveel melkkoeien verwacht u in 2016 op uw bedrijf te hebben? [____]

3 Mening over beweiding

- 3.1 De melkquotering vervalt binnenkort. Wat is volgens u de invloed hiervan op weidegang van melkkoeien in Nederland?
- ☐ minder
- ☐ blijft gelijk
- ☐ meer
- 3.2 Welk percentage van het totale aantal melkkoeien in Nederland loopt naar uw verwachting in 2016 (dus over 5 jaar) buiten? [____]%
- 3.3 Vindt u het weiden van melkkoeien belangrijk?
- ☐ Ja (ga naar vraag 3.4)
- ☐ Nee (ga naar 3.6)
- ☐ Weet niet/ geen mening (ga naar 3.7)
- 3.4 Waarom vindt u het weiden van melkkoeien **belangrijk**? (*Spontaan en stimuleren tot meer antwoorden, meerdere antwoorden mogelijk*)
- ☐ Voor het imago van de sector
- ☐ Voor de gezondheid van de melkkoeien (minder klauwproblemen)
- ☐ Voor het welzijn van de melkkoeien (natuurlijk gedrag)
- ☐ Voor een betere kwaliteit melk
- ☐ Voor een hogere melkprijs
- ☐ Voor lagere kosten
- ☐ Voor een betere benutting van het gras
- ☐ Voor het milieu
- ☐ Voor het plezier / arbeidsvreugde
- ☐ Voor gemak en minder arbeid
- ☐ Voor het landschap en mooi gezicht
- ☐ De koe hoort in de wei
- ☐ Anders, nl...
- 3.5 Wat is er volgens u nodig om melkkoeien ook in de toekomst te kunnen laten weiden? (*Spontaan en stimuleren tot meer antwoorden, meerdere antwoorden mogelijk*)
- ☐ Ander mestbeleid

- ☐ Hogere melkprijs
- ☐ Inkomensvergoeding
- ☐ Subsidie op weidegang
- ☐ Meer percelen dichtbij bedrijf (meer huiskavels)
- ☐ Koppels niet te groot
- ☐ Anders, namelijk...

3.6 Waarom vindt u het weiden van melkkoeien **onbelangrijk**? [_____]

3.7 Stellingen

Tot slot willen wij uw mening vragen over zaken rond weidegang door u zeven stellingen voor te leggen. Deze kunt u beantwoorden met eens of oneens.

(Maatschappelijk/landschap)

1. De koe in de wei is essentieel voor een aantrekkelijk landschap
☐ Eens ☐ Oneens ☐ Geen mening
2. Als ik 1 cent meer zou krijgen voor een liter melk, dan houd ik mijn koeien in de wei
☐ Eens ☐ Oneens ☐ Geen mening
3. Het verdwijnen van de koe uit de wei verslechtert het imago van de sector
☐ Eens ☐ Oneens ☐ Geen mening
4. Het laatste wat ik wil is mijn koeien jaarrond opstallen.
☐ Eens ☐ Oneens ☐ Geen mening

(Kostprijs)

5. Beweiden is goedkoper dan niet beweiden.
☐ Eens ☐ Oneens ☐ Geen mening

(Eigen invloed/verantwoordelijkheid/zingingskracht in teruglopen beweiding)

6. Ik vind dat het voor het imago van de sector niet uitmaakt of ik op mijn bedrijf de koeien laat weiden.
☐ Eens ☐ Oneens ☐ Geen mening

Bij de laatste stelling kunt u kiezen wat volgens u het meest van toepassing is:

7. ☐ Weidegang is belangrijk voor de melkveehouderij want de samenleving wil het.
☐ Weidegang is belangrijk voor de melkveehouderij want mijn melkverwerker wil het.
☐ Ik vind weidegang belangrijk voor de toekomst van de melkveehouderij.
☐ Ik vind weidegang niet belangrijk voor de toekomst van de melkveehouderij.

In 2015 vervalt de melkquotering.

3.8 Verwacht u voor 2020 een toename of een afname van de melkproductie op uw bedrijf? Hoe hoog is die verandering in procenten? [__ %] of in verandering van quotum ten opzichte van nu [__].

3.9 Voor uw bedrijf, wat worden de belangrijkste investeringen tot 2020? (meerdere antwoorden mogelijk, doorvragen) [_____]

4 Tot slot: mag ik u vragen aan welke melkverwerker u levert?

☐ FrieslandCampina

☐ DOC

☐ CONO

☐ Rouveen

☐ BEL Leerdammer

☐ Schoonrewoerd

☐ andere ____

Hartelijk dank voor uw deelname. We hopen de resultaten van deze enquête aan het begin van de zomer via de vakpers naar buiten te brengen. Bent u geïnteresseerd in de resultaten?

Als u uw e-mail adres geeft kunnen wij de resultaten mailen. [_____]

Nogmaals bedankt.

CLM Onderzoek en Advies

Postadres

Postbus 62
4100 AB Culemborg

Bezoekadres

Godfried Bomansstraat 8
4103 WR Culemborg

T 0345 470 700
F 0345 470 799

www.clm.nl